Җумһурийәтлик җәмийәтлик-сәясий гезит

Уйғур авази

www.facebook.com/uygur.avazi
www.twitter.com/uyguravazi
http://uyguravazi.kazgazeta.kz/
u_avazi@mail.ru

1957-жили
1-мартин нәшир
қилиниватиду

ISSN 1999-589X

6+

№7 (7967)
20-февраль,
2020-жил,
пәйшәнбә

БАШ РАЗВЕДКА БАШҚАРМИСИДА БОЛДИ

Қазақстан Президенти Қураллиқ күчләр Баш разведка башқармисиниң қараргаһини зиярәт қилди.

Қасым-Жомрат Тоқаев дунияниң боһранлиқ регионлирида можут болуватқан ховуплар тоғрилиқ докладни тиңшиди, шундақла Баш разведка башқармиси тәминләнгән заманивий қурал вә һәрбий техника үлгилири билән тонушти.

Дөләт рәһбири Қазақстан һәрбий разведкисиниң паалийитини жуқури баһалиди вә мурәккәплишиватқан хәлиқара вәзийәт шараитида униң мәмликәт бехәтәрлигини тәминләш сahасидики ролиниң өсүватқанлиғини тәкитлиди.

Ахирида Алий Баш командан Мудапиә министрлигиниң Баш разведка башқармисиға һәрбий разведка системисини мукәммәлләштүрүш һәм тәрәққий әткүзүш ишини давамлаштурушни тапшурди вә мәзкүр бөлүнминиң һәрбий хизмәтчилириниң паалийитигә утуқ тилиди.

Муһим мәсилиләр, әһмийәтлик учришишлар

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Германиядә иш бабидики сәпәрдә болуп, 56-Мюнхен бехәтәрлик конференциясиға қатнашти вә бирқатар рәсмий һәм иш бабидики учришишларни өткүзди.

Дөләт рәһбири Мюнхен бехәтәрлик конференцияси (МБК) даирисидә умумий муназириләргә қатнашти, шундақла бирқатар мәмликәтләрниң лидерлири, хәлиқара тәшкилатларниң, Германияниң чоң компаниялириниң рәһбәрлири вә хәлиқара мунасивәтләр сahасидики атақлиқ экспертлар билән учрашти.

Қасым-Жомарт Тоқаев Мюнхенға келиши билән биринчи болуп Германияниң чоң компаниялириниң рәһбәрлири билән учрашти. Дөләт рәһбири BayWa AG компаниясиниң башқарма рәиси Клаус Лутц, Rhenus SE&Co.KG башқарма әзаси Михаэл Виферс вә Reverse Logistics Systems GmbH башқарма рәиси Патрик Видеманн билән иккитәрәплимә учришишларни өткүзди.

Германияниң чоң йеза егилиги компаниялири бириниң рәһбири Клаус Лутц билән болған учришиш давамида тәбиий энергия мәнбәлири вә аграр-санаәт комплексини рәқәмләштүрүш сahасидики бирләшкән инвестициялиқ лайиһиләрни әмәлгә ашуруш истиқбали муһакимә қилинди.

Михаэл Виферс билән болған сөһбәт давамида транспорт-логистика сahасидики бирләшкән инфракурулумлуқ лайиһиләрни әмәлгә ашуруштики һәмкарлиқ истиқбали қаралди.

Дөләт рәһбириниң Патрик Видеманн билән болған учришишиниң мавзуси Қазақстанда бош қачиларни қайта пайдилинишқа чиқиришниң кепиллик-қайтуруш системиси бойичә лайиһини әмәлгә ашуруш истиқбалиға мунасивәтлик болди.

Умумән, Қасым-Жомарт Тоқаев болуп өткән учришишлар даирисидә мәмликитимизниң чәт әл, болупму Германиядин инвестицияләрни диверсификацияләшкә мәнпийәтдар екәнлигини тәстиқлиди. Президент тиҗарәт сahасиниң вәкиллирини дөләтниң бирләшкән лайиһиләрни әмәлгә ашуруш үчүн зөрүр болған шараитни яритишқа тәйяр екәнлигигә ишәндүрди.

Дөләт рәһбири Мюнхенда болған вақтида бирқатар дөләтләрниң лидерлири, хәлиқара тәшкилатларниң вәкиллири билән нурғунлиған рәсмий вә иш бабидики учришишларни өткүзди.

Мәсилән, Қасым-Жомарт Тоқаев иш бабидики сәпәр билән кәлгән биринчи күни, йәни 14-февральда Канада Премьер-министри Джастин Трюдо билән учрашти.

Тәрәпләр сода-ихтисадий, инвестициялиқ вә мәдәний-гуманитарлиқ йөнилишләрдики Қазақстан-Канада һәмкарлиғиниң һазирқи әһвалини вә истиқбалини муһакимә қилди, хәлиқара тәшкилатлар даирисидики өзара һәрикәтни қарап чиқти, шундақла хәлиқара күн тәртивиниң муһим мәсилилири бойичә пикирләшти.

Учришиш ахирида Қасым-Жомарт Тоқаев билән Джастин Трюдо бир-бирини өзара сәпәрләрни әмәлгә ашурушқа тәклип қилди.

Қазақстан Президенти шу күни Ихтисадий һәмкарлиқ вә тәрәққият тәшкилатиниң баш кативи Хосе Анхел Гурриа билән учрашти.

Сөһбәтдашлар Қазақстан һәм Ихтисадий һәмкарлиқ вә тәрәққият тәшкилати оттурисидики һәмкарлиқниң һазирқи әһвалини, шундақла уни техиму тәрәққий әткүзүш мәсилилирини муһакимә қилди.

Қасым-Жомарт Тоқаев Мюнхенға келғән иш бабидики сәпири даирисидә шундақла Әзәрбәйҗан Жумһурийитиниң Президенти Илхам Әлиев билән учрашти.

Учришиш давамида Президентлар сода-ихтисадий, транспорт-логистика, энергетика, коммуникация вә йеза егилиги сahалиридики иккитәрәплимә өзара һәрикәт мәсилилирини муһакимә қилди. Шундақла регионлуқ, хәлиқара күн тәртивигә мунасивәтлик муһим мәсилиләр бойичә пикирләшти.

Қасым-Жомарт Тоқаев учришиш ахирида Илхам Әлиевни Қазақстанни рәсмий сәпәр билән зиярәт қилишқа чақирди.

Шу күни 56-Мюнхен бехәтәрлик конференцияси рәсмий ечилип, униңға Президент Қасым-Жомарт Тоқаев қатнашти.

Мюнхен бәхәтәрлик конференциясини ечиш мәрасимида униң рәиси Вольфганг Ишингер, Германия вә Франция президентлири Франк-Вальтер Штайнмайер вә Эммануэль Макрон сөзгә чиқти.

Мәзкүр чарә-тәдбиргә қатнишиш үчүн Мюнхенға барлиғи болуп 40қа йеқин дөләт вә һөкүмәт рәһбири, 100дин ошуқ ташқи сәясәт вә мудапиә идарилириниң рәһбәрлири, хәлиқара мунасивәтләр сahасидики абройлуқ экспертлар кәлди.

56-МБКниң күн тәртивигә дуниявий тәрәққиятниң вә аләмшумул бехәтәрликниң муһим мәсилилири киргүзүлди. Конференция қатнашқучилири сода урушлири вә санкциялири проблемисини, Йеқин Шәриқтики вәзийәтни, Европа иттипақи, АҚШ, Россия, Хитай вә башқа мәмликәтләр оттурисидики өзара мунасивәтләрни, Европидики бехәтәрлик синақлирини, Европа иттипақиниң вә НАТОниң келәчигини, шундақла кибербехәтәрлик вә саламәтликни сақлаш сahасидики һазирқи ховупларни, сахта әхбарат тарқитишқа қарши күришиш мәсилисини вә башқа мавзуларни муһакимә қилди.

Ətиси, йәни 15-февральда Қазақстан Президенти 56-Мюнхен бехәтәрлик конференциясидә “География әһмийәткә егә: Мәркизий Азия тоғрилиқ сөһбәт” мавзусида өткән сессия даирисидә сөзгә чиқти.

Муназиригә спикер сүпитидә шундақла Авғанстан президенти Ашраф Ғани қатнашти. Сессияни америкилиқ дипломат, Хәлиқара мунасивәтләр кеңишиниң президенти Ричард Натан Хаас жүргүзди.

Қасым-Жомарт Тоқаев регион тоғрилиқ гәп қилип, униң аләмшумул геосәясәттики ролиниң пәқәт өсидиғанлиғи тоғрилиқ пикирни оттуриға қойди. Президент форум қатнашқучилирини Қазақстанниң ташқи сәясий йөнилишлири, мәмликитимизниң Россия, Хитай, Европа Иттипақи, АҚШ, шундақла Авғанстан билән болған мунасивәтләр тоғрилиқ хәвәрдар қилди.

Регионлуқ бехәтәрликни тәминләш мәсилилири муһакимидә айрим мавзу сүпитидә қаралди. Дөләт рәһбири наркотрафикқа қарши күрәш чарилири вә Қазақстанниң терроризмға қарши турушқа қошуватқан һәссиси тоғрилиқ сөзләп, “Жусан” вә “Русафа” гуманитарлиқ акциялириниң йәкүнлиригә алаһидә тохталди.

Қасым-Жомарт Тоқаев униңдин ташқири қатнашқучиларни өзиниң президентлиғиниң әвзәлликлири, сәясий вәихтисадий ислаһатларниң асасий йөнилишлири билән тонуштурди. Президент бу җәһәттин ихтисатни диверсификацияләшкә, инновацияләрни тәрәққий әткүзүшкә вә рәқәмләштүрүшкә алаһидә әһмийәт берилидиғанлиғини тәкитлиди.

Дөләт рәһбири сессия ахирида жиғилғанларниң соаллириға жавап бәрди.

Қасым-Жомарт Тоқаев Мюнхенға қилған сәпириниң иккинчи күниму бирқатар учришишларни өткүзди. Дөләт рәһбири конференциядә сөзгә чиқиш алдида Қувәйт премьер-министри Сабах Халид әл-Хамад әл-Сабах билән учрашти.

Қазақстан Президенти дөләтләрара алақиларниң достанә характерға егә болуп, жошқун тәрәққий етиватқанлиғини тәкитлəп, иккитәрәплимә вә көптәрәплимә тәртипләрдә өзара һәмкарлиқ үчүн чоң иқтидарниң можут екәнлигигә диққәт ағдурди.

Қасым-Жомарт Тоқаев учришиш ахирида Қувәйт премьер-министрини Қазақстанға сәпәр билән келишкә тәклип қилди.

Дөләт рәһбири конференция даирисидә шундақла Дуниявий саламәтликни сақлаш тәшкилатиниң баш мудири Тедрос Адхан Гебрейесус вә Хәлиқара Қизил Крест комитетиниң президенти Петер Маурер билән учрашти.

Тедрос Адхан Гебрейесус билән болған сөһбәт давамида Қазақстан вә Дуниявий саламәтликни сақлаш тәшкилати оттурисидики өзара һәрикәт, жумлидин тажсиман вирусниң тарқилишиға қарши туруш йөнилишидики һәмкарлиқ мәсилилири муһакимә қилинди .

Петер Маурер билән болған учришишта Қазақстан вә Хәлиқара Қизил Крест комитети оттурисидики алақиларни күчәйтиш истиқбали қаралди. Сөһбәтдашлар шундақла хәлиқара күн тәртивиниң өзара қизиқиш һасил қилидиған мәсилилири бойичә пикирләшти.

Дөләт рәһбири учришиш ахирида Петер Маурерға Қазақстан вә Хәлиқара Қизил Крест комитети оттурисидики һәмкарлиқни тәрәққий әткүзүшкә қошқан һәссиси үчүн II дәриҗилик “Достық” орденини тапшурди.

Қасым-Жомарт Тоқаев Мюнхенда Авғанстан президенти Ашраф Ғани билән учришип сөһбәтләшти.

Сөһбәт давамида икки мәмликәт рәһбири сода-ихтисадий, транспорт-логистикилиқ, гуманитарлиқ сahалардики иккитәрәплимә һәмкарлиқниң һазирқи әһвалини вә уни күчәйтиш истиқбалини муһакимә қилди. Шундақла регионлуқ һәм хәлиқара күн тәртивигә мунасивәтлик муһим мәсилиләр бойичә пикирләшти.

Қазақстан Президенти МБК даирисидә атақлиқ америкилиқ эксперт, Eurasia Group тәтқиқат вә консалтинг компаниясиниң асасини салғучи Ян Бреммер, Siemens AG компаниясиниң ижраий мудири Джо Кәзер билән учрашти. Учришишларда муһим регионлуқ вә аләмшумул мәсилиләр, Қазақстанниң Siemens компанияси билән инвестициялиқ һәмкарлиқни күчәйтиш истиқбали муһакимә қилинди.

Дөләт рәһбири Қасым-Жомарт Тоқаев әхбарат бехәтәрлиги мәсилилири бойичә кеңәшмә өткүзди.

Әхбарат бехәтәрлигини күчәйтиш лазим

Идариләр вә һоқуқ қоғдаш органлириниң рәһбәрлири билән өткүзүлгән кеңәшмидә Жамбул вилайитиниң Қордай наһийәсидә йүз бәргән вақиәләргә бағлиқ алдини елиш вә әхбарат ишлири мәсилири қаралди.

Қасым-Жомарт Тоқаев һоқуқ қоғдаш органлириға кәлгүсидә мундақ вақиәләргә йол қоймаслиқ үчүн комплекслиқ чариләрни көрүшни тапшурди.

Қазақстан Президенти сахта әхбарат тарқитиш вә иғвагәрлик характердики һәрқандақ урунушларни тохтитип, әхбарат кәнлигидики ишни күчәйтишни тәләп қилди.

Күч – бирликтә

Қазақстанниң милләтләрара мунасивәтләр сahасидики йоли өзгәрмәйду.

Қазақстан хәлқи Ассамблеяси Рәисиниң орунбасари – Президент Мәмурийити ҚХА Кативатиниң мудири Жансейит Түймебаев пайтәхттә Нур-Султан шәһәрлик этномәдәнийәт бирләшмилириниң рәһбәрлири, ҚХА курулумлириниң вә кативатиниң әзалири билән учрашти.

Кеңәшмигә ҚХА Рәисиниң орунбасарлири Юсуп Келигов вә Шерзод Пулатов, Нур-Султан шәһири һакиминиң орунбасраи Бақтияр Мәкен, ҚХА әзалири вә этномәдәнийәт бирләшмилириниң рәһбәрлири қатнашти.

Учришишта ҚХА Рәисиниң орунбасари Қазақстан Конституциясиниң, миллий, ирқий, диний яки башқа тәәллуқлуғидин қәтъий нәзәр, барлиқ гражданлар мәнпийәтлириниң һимайә қилинишини капаләтләндүридиғанлиғини тәкитлиди. Буниңда дөләт миллий бирлик сәяситиниң ишәшлик таянчиси сүпитидә турақлиқни күчәйтиштә муһим роль ойнайду.

Ассамблея Жамбул вилайитиниң Қордай наһийәсидә йүз бәргән вақиәләрдиму чәттә қарап турмиди вә дәсләпки пәйтләрдин тартипла тоқунушни чапсанирақ биртәрәп қилиш үчүн барлиқ мәсилиләрни оператив һалда һәл қилди.

Жансейит Түймебаев жинайәтниң милләткә тәәллуқ әмәс екәнлигини тәкитлиди. Барлиқ гунакарлар қанунға мувапиқ жазалиниду. У шундақла тоқунуш сәвәплиригә тохтилип, бу мәсилә бойичә дөләтниң проблемиларни толуқ чүшинидиғанлиғини вә уларни һәл қилидиғанлиғини тәкитлиди.

Учришишта шундақла “бирлик – көпхиллиқта” принципи асасида җәмийәтлик разимәнликни вә умуммиллий бирликни күчәйтиш, милләтләрара алақә асаси сүпитидә дөләт тилини үгиниш, умуммиллий тарихий сәвийәни тәрәққий әткүзүш вә башқа йөнилишләр бойичә бирқатар вәзипиләр қоюлди.

Өз новитидә этномәдәнийәт бирләшмилириниң рәһбәрлири Қазақстан хәлқи Ассамблеясиниң җипсилаштурғучи ролиға диққәтни җәлип қилди. ҚХА асасий вәзипини – этносларни бирләштүрүш вәзиписини орунлаш имканийитини яратти. Мустәқиллик жиллирида бирму милләт бөлүнүш стратегиясини таллавалмиди, уларниң һәммиси қазақ хәлқиниң җипсилаштурғучи, дөләт тилиниң бирләштүргүчи роли асасида буниңдин кейинму бирлик вә разимәнликни күчәйтишкә тәйяр.

Кеңәшмә ахирида ҚХА Рәисиниң орунбасари этномәдәнийәт бирләшмилириниң рәһбәрлиригә мураҗиәт қилип, иғваларға берилмәсликкә чақирди вә дөләтниң милләтләрара мунасивәтләр сahасидики йолиниң өзгәрмәйдиғанлиғини билдүрди.

Аһалини ройхәткә елиш жүргүзүлиду

Рәқәмләштүрүш аһалини ройхәткә елиш җәриянининиму өз ичигә алди. Бийил гражданлар пикир сориғучиларни күтмәстинла, ройхәткә елиш варақлирини мустәқил толтуралайду. Бу тоғрилиқ Мәркизий коммуникацияләр хизмитидә өткән мәтбуат конференциясидә гәп болди.

Мәлумки, бийил октябрьдә Қазақстанда аһалини ройхәткә елиш жүргүзүлиду. Униңға пәқәт чәтәлликләр, дипломатик мәһкимиләрдә ишләватқанлар вә уларниң аилә әзалири, иш, оқуш (чәт әлдә“Болашақ” программиси бойичә оқуватқан студентлардин башқа) үчүн мәмликәттин чиқип кәткәнләр қатнашмайду. Жумһурийәттә бир жилдин ошуқ яшаватқан чәтәлликләр вә гражданлиғи йоқ шәхсләрму аһалини ройхәткә елиш давамида өз мәлуматлирини бериши шәрт.

– Ройхәткә елиш җәрияни икки басқучта өтиду. 1–30-июнь арилиғида өтидиған тәйярлиқ көрүш басқучида пикир сориғучилар адәмләр туридиған вә турмайдиған бена һәм курулушларниң адреслирини, шундақла уларда яшаватқан адәмләрниң санини ениқлаш мәхситидә һәрбир аһалилиқ пунктни арилайду. Бу басқучта ройхәткә елишниң иккинчи басқучини жүргүзүш үчүн регионниң һәрбир аһалилиқ пунктиниң территорияси инструкторлуқ вә несап участкилиригә бөлүниду, – дәп тәкитлиди Қазақстан Жумһурийити Миллий ихтисат министрлиги Статистика комитетиниң рәиси Нурболат Айдапкелов.

Асасий басқуч, йәни ройхәткә елиш 1–30-октябрь арилиғида жүргүзүлиду. Дәсләпки он бәш күндә интернет-пикир сораш жүргүзүлиду. Буниңда респондентлар sanaq.gov.kz. мәхсус сайтида интернет арқилиқ өзиниң вә аилә әзалириниң ройхәткә елиш варақлирини мустәқил толтириш имканийитигә егә болиду.

– Бу сайт респондентларға ройхәткә елиштин мустәқил өтүш, ройхәткә елиш варақлирини толтириш имканийитини бериду. Һаһайити қолайлиқ сайт – дәп қошумчә қилди Статистика комитетиниң рәиси.

Шуниң билән биллә 1–30-октябрь күнлиридә жавапларни планшетларға йезип мәлумат жиғиш үчүн аһалини сораш жүргүзүлиду.

– Мәлуматлирини интернет арқилиқ бәргәнләрдин пикир соралмайду. Аһалидин пикир сориғанда, респондентни ениқлаш үчүн униң шәхсий гуваландуридиған номери пайдилинилиду. Җәриян аяқлашқандин кейин аһалини ройхәткә елиштин өткәнлиги тоғрилиқ ениқлима берилиду, – деди Нурболат Айдапкелов.

У шундақла 2030-жилға қәдәр Қазақстанниң аһалини ройхәткә елишни өткүзүштин ваз кечидиғанлиғини қошумчә қилди. Әнди һөкүмәт өз гражданлири тоғрилиқ әхбаратни мәмликәтниң электронлуқ базилиридин алидиған болиду.

Юбилейлик маркилар чиқирилди

Швейцариядә Абай вә әл-Фарабиниң юбилейлириға беғишланған маркилар чиқирилди.

Қазақстан әлчиханисиниң тәшәббуси билән Швейцариядә улуқ қазақ шаири вә мутәпәккүри Абай Қунанбаевниң 175 һәм түрк философи Абу Насир әл-Фарабиниң 1150 жиллиғиға мунасивәтлик юбилейлик почта маркилири чиқирилди.

Қазақстанниң дипломатик миссияси чиқирилған маркиларни өзиниң һәр күндики иш бабидики корреспонденциялиридә пайдилиниду. Униңдин ташқири маркиларни пүткүл Швейцария территорияси бойичә тарқитиш тоғрилиқ музакириләр жүргүзүлүватиду.

Швейцария – бир нәччә қетим хәлиқара филателистикилиқ көргәзмиләрни қобул қилған мәмликәт. Әнди бу дөләтниң почта вә маркилири мәмликәтниң баш бренди болуп һесапланиду. SwissPost маркилири болупму коллекционерлар билән туристлар арисида алаһидә аммибапликқа егә. Бу компанияниң почта хизмити бойичә обороти жилиға 2 миллиард хәткә йетиду.

Заманивий рәқәмлик технологияләрниң вә электронлуқ хизмәтниң жуқури тәрәққий етиватқанлиғиға қаримай, Швейцариядә почта әң аммибап коммуникациялик ресурсларниң бири болуп һесапланиду. Бу хизмәттин пәқәт мәмликәт гражданлири вә резидентлирила әмәс, шундақла компаниәләр, хәлиқара тәшкилатлар, федерал, кантонал вә муниципиал һакимийәт органлириму пайдилиниду.

Дөләт комиссиясиниң мәжлиси

Қазақстан Жумһурийитиниң дөләт кативи Қырымбек Көшербаевниң рәислигидә Абайниң 175 жиллиқ тәвәллудиға вә әл-Фарабиниң 1150 жиллиғиға тәйярлиқ көрүш вә уларни өткүзүш бойичә дөләт комиссиясиниң мәжлиси болуп өтти.

Дөләт кативи Қазақстан үчүн икки әһмийәтлик чарә-тәдбир тоғрилиқ гәп қилип, Нур-Султан вә Алмута шәһәрлиридә Абайниң 175 жиллиғини вә әл-Фарабиниң 1150 жиллиғини мәйрәмләшниң рәсмий башланғанлиғини тәкитлиди.

– Биз Абай вә әл-Фарабиниң улуқ мирасини қайта оқуп, хәлиқ бирлигиниң уларниң инсанпәрвәрлик идеялириниң асасини тәшкил қилидиғанлиғиға йәнә бир қетим көз йәткүзимиз, – деди дөләт кативи.

Буниңда у Абай Қунанбаевниң өз иҗадийити арқилиқ бизгә “һәртәрәплимә тәрәққий әткән шәхс” концепциясини бәргәнлигигә, әл-Фараби болса, турғунлири бир-биригә ярдәм қиливатқан вә һәммиси үчүн һәқиқий бәхитни қолға кәлтүрүшкә интиливатқан “пәзиләтлик шәһәр” идеясини оттуриға қойғанлиғиға диққәт ағдурди. Икки улуқ философ вә мутәпәккүр асасини салған адаләтлик вә пәзиләтлик әхлақий идеаллири Президент Қасым-Жомарт Тоқаев тәклип қилған “хәлиқ авазиға қулақ салидиған дөләт” концепцияси билән аһаңдаш болуп һесапланиду.

Мәжлистә мәдәнийәт вә спорт, билим вә пән, әхбарат вә жәмийәтлик разимәнлик, ташқи ишлар министрлири – Ақтоты Райымқулова, Асхат Аймағамбетов, Дәурен Абаев, Мухтар Тлеуберди, Л.Гумилев намидики Еврази миллий университетиниң, әл-Фараби намидики Қазақ миллий университетиниң ректорлири – Ерлан Сыдықов, Ғалым Мутанов сөзгә чиқти.

Докладчилар өз сөзлиридә Президентниң Қазақстан хәлқигә йоллиған Мәктүбидә қоюлған вәзипиләргә, шундақла Қасым-Жомарт Тоқаевниң “Абай вә XXI әсирдики Қазақстан” мақалисида баян қилинған қәдрийәт нишанлириға алаһидә диққәт ағдурди. Мошу тапшурмилар асасида дөләт комиссиялириниң әзалириға вә дөләт органлириниң вәкиллиригә жамаәтчиликниң аммивий әхбарат васитилиридә елан қилинған вә Абай һәм әл-Фарабиниң роһий мирасини сақлап келиш вә тәрғип қилишқа мунасивәтлик пикирлири билән тәклиплирини һесапқа елиш тәвсийә қилинди.

Мәжлис йәкүни бойичә мәркизий вә йәрлик иҗраий органларға юбилейлиқ чарә-тәдбирларни өткүзгәндә исрапсизликқа йол қоймаслиқ, уларниң жуқури идеявий һәм әмәлий қиммитини тәминләш бойичә ениқ чариләрни көрүш тапшурулди.

Алим қандақ Әбу Насир Әл Фараби аталди?

Қараханийлар тәвәлигидики жуқарқи тәбәқә ақсүйәклири арисида өз исминиң кәйнигә өзи туғулған жутиниң намини қошуп аташ мода болуп қалған еди. Мундақ мода болуватқан ишларға кәлгәндә наһайити сәзгүр Муһәммәт Тархан өз оғли Әбу Насирниң исминиң кәйнигиму у туғулған кичик шәһәрниң намини қошуп, уни «Әбу Насир Фараби» дәп аташқа башлиди. Узаққа бармай, бу нам кичик Әбу Насирниң демәтликлири арисида чапсанла умумлишип кәтти.

Шәмшидин АЮПОВ,
“Уйғур авази”

Әбу Насир балилиқ вә өсмүрлүк вақтида қедимий қарлуқ-уйғур йезиғи вә музыкисини үгинишкә пүтүн иштияқи билән берилди. Фараби саманийлар мәдәнийитиниң тәсиридә Мавреннахр вә Харәзимдики түркий хәлиқләрниң әнъәнивий мәдәнийитини үгиниш билән биллә тажик-парс тилини тезла өзләштүрүвалди.

Фараби өз дәвридики әдәбият вә математика пәнлирини зор қизиқиш билән үгәнди. У оттура әсир христиан дуниясида «үч билим» дәп аталған грамматика (нәһви), стилистика (илмий пасаһәт), әхлақ дәрисликлирини вә «төрт билим» дәп аталған һесап, музыка, геометрия (һәндисә), астрономия (илмий нужум) пәнлирини пухта егилиди.

Фараби парс зиминида турған қисқиғинә бир нәччә жиллиқ һаятида парс мәдәнийитини зор тиришчанлиқ билән қетиқинип тәкшүргәндин кейин, Бағдатқа келиду вә узақ өтмәйла жәлипә муқтәдир ислам хәлипилигиниң тәхтиғә олтириду. Шундақ әрәп йезиғида мурәккәп пәлсәпәвий әсәрләрни вә гөзәл шеирларни йезишқа башлайду. Әрәп пәлсәпәсиниң бир жүрүш аталғулириға мәхсус луғәт түзүп чиқип, әрәп тили ғәзнисини бейитиду.

Фараби христиан динидики атақлиқ пәйләсоп, дохтур вә алим Бәшәр мәттә ибни Юнусниң устази Йоһанна бинни Һәйландин пәлсәпә үгәнди. У Фарабиға асасән логика вә Аристотель пәлсәпәсидин, йәнә математика, нәзәрийәвий тибабәтчилик вә Пифагор музыка тәлиматидин тәлим бәрди. Фарабиниң илим йолидики издинишлириниң чоңқурлишиши униңда тәбиий һалда Аристотельға болған қизиқишни пәйда қилип қойған еди. Фараби Аристотельниң грек йезиғидики әсли әсәрлирини пүтүн вужуди билән берилип үгәнди. У Аристотельниң «Роһ тоғрисида» намлиқ китавини 100 қетим, «Митофизика» китавини 40 қетим, «Риторика» намлиқ әсәрини 20 қетим оқуп, бу әсәрләрниң теги-тәктигә йошурунған чоңқур маһийәтни чүшәнди.

Фараби Бағдатқа иккинчи қетим милади 921-жиллири қәдәм тәшрип қилған еди. У шу қетим кәлгиничә, Бағдатта топ-тоғра жигирмә жил турди. Бу йәрдә у асасән илмий тәтқиқат билән шуғулланди.

Фараби 941-жили Бағдаттин чиқип, Шам шәһиригә барди. У йәрдиму узун турмайла, уддул Оттура Азиягә қарап йолға атланди. У ана жути Фараб шәһиригә йетип кәлгичә, Оттура Азия әллиридә йол бойи лекция оқуп маңди. У дәсләп Мәнсур ибни Нуһ һөкүмранлиғидики саманийлар дөлитигә келип бир тохтиди. У бу йәрдә падишаниң тәкливи билән «иккинчи тәлимат» дегән китапни йезип, Мәнсур ибни Нуһқа тәғдим қилди. Падиша мәзкүр әсәрини оқуп чиқип, муәллипниң данишмәнлигигә чоңқур қайиллиқ билдүрди вә униңға «Аристотельдин кейинки иккинчи устаз» дегән шөһрәтлик намни ата қилди. Фараби Оттура Азиядики иҗтимаий паракәндичилик түпәйли өз жутида узақ туралмиди. Еғир азапқа патқан һалда Фараб шәһиридин йолға чиққан Әбу Насир Фараби өз жутидин қайтип, Бағдатқа беришни халимай, Дәмәшиққә қарап йол тутти. Фараби Дәмәшиқ сиртидики бағларниң биридә қаравуллуқ қилип наһайити саддә турмуш кәчүрүшкә башлиди.

Фараби 948-жили Дәмәшиқтин чиқип, исмаилизм пикир еқими тез сүрьәттә кәңийип кетиватқан Мисирға келип тохтиди. Фараби у йәрдә нурғун алимлар билән тонушти, илмий лекцияләр оқуди вә бир қатар илмий бәс-муназириләрдә үстүнлүк елип, зор һөрмәт вә шөһрәткә муйәссәр болди. Фараби Мисирдиму узақ турмай, йәнә Дәмәшиққә қайтип кәлди.

Фараби таки өмириниң ахириғичә үгәнгән билимлиригә қанаәтләнмиди, үгиниш вә издинишни задила тохтатмиди. Фараби илим биләнла болуп кетип, өмириниң ахириғичә өйләнмәй өтүп кәтти.

Абай – қазақ хәлқиниң улуқ шаири. Бийил мутәпәккүр шаир, қазақ әдәбиятиниң йоруқ юлтузи Абай Қунанбайулыниң туғулғиниға 175 жил толиду. Жүмлидин, Президентимиз Қасым-Жомарт Тоқаев «Абай вә XXI әсирдики Қазақстан» намлиқ мақалисида Абайниң 175 жиллиғиниң жуқури дәриҗидә атап өтүлүши керәклигини тәкитлиди.

«Буниң һәммиси тойлаш үчүн әмәс, әқил-ойимизни кәңәйтип, роһий көзқаришимизни тәрәққий әткүзүшимиз үчүн керәк» дәйду Дөләт рәһбири Абайға беғишланған мәдәний чарә-тәдбирләрдә исрапчиликқа

Исми өчмәс, ғәзниси өлмәс шаир

йол берилмиши һаҗәтлигини қәйт қилип. Узун сөзниң қисқиси, мана шундақ чоң чарә-тәдбиләрниң өтүлүшигә Абай намидики Қазақ миллий педагогика университетиму алаһидә көңүл бөлмәктә. Шу жүмлидин, билим дәргаһимиздики «Бирлик» ассамблеяси өткән жили Абайниң бир шеирини ядқа ейтип бериш челленджиға қатнашқан болса, бийил Абайниң 175 жиллиғиға беғишланған әдәбий кәч өткүзди.

Ассамблеяниң рәиси Әзиз Абдушакировниң уюштуруши билән «Абайниң әқлийә сөзлири – хәлқимизниң ғәзниси» мавзусида өткән әдәбий кәчтики дәсләпки сөз университетимизниң проректори Жанатбек Ишпекбаевқа берилди. Кәчниң асасий мәхсити – студентларға Абайниң ғәзнисини, әқлийә сөзлириниң мәнаси вә тәрбийәвий әһмийитини чүшәндүрүш, философиялик илимлирини чоңқур чүшинишкә үгитишкә қаритилди.

Мәзкүр чарә-тәдбир конкурс шәклидә өтти. Униңға қатнашқучилар 3 басқуч бойичә күч синашти. Әдәбий кәчниң ахири бәс-муназиригә улашти. Йәни, студентлар Абайни дунияға тонутуш бойичә өз ой-пикирлири билән бөлүшти. Әдәбий кәч йәкүнидә униң қатнашқучилириға мәхсус сертификатлар тапшурулди вә улар жумһурийәтлик конкурсқа йолланма алди.

Әдәбий кәчтә хуласә сөзгә чиққан «Бирлик» ассамблеясиниң рәиси Әзиз Абдушакиров Абайниң қазақ әдәбиятидики орни һәққидә тохтилип, улуқ сәнәгә беғишланған чарә-тәдбирләрниң давам қилидиғанлиғини тәкитлиди. Натиқ шундақла әдәбий кәч өткүзүшни башқа университетларға эстафета сүпитидә йоллайдиғанлиғини тәкитләп, бүгүнки кәчкә қатнашқучиларға миннәтдарлиғини изһар қилди.

Рамиләм РАФАИЛҚИЗИ,
Абай намидики Қазақ миллий педагогика университетиниң студенти,
«Бирлик» ассамблеясиниң әзаси.

Уйғур қизи ғалип чиқти

Сабирәм ӘНВӘРОВА,
«Уйғур авази»

«Әдәбий достлуқ – әбәдий достлуқ» демәкчи, дини һәм дили бир қазақ вә уйғурниң достлуқ риштиси әлмисақтин томур тартқан. Хошнидарчиликтин башланған бу мукәддәс риштә кериндашликқа улишип, әдәбиятимиз, мәдәнийитимиздиму алтун көрүк һасил қилди. Аддийғинә мисал, шеирийәт сәрдарлири аталған Илия Бәхтия билән Муқағали Мақатаевниң ривайәткә айланған достлуғи сөзүмизгә асас болалайду. Дәрһәқиқәт, бу мукәддәс мунасивәт әҗдаттин әвлатқа өтүп, вақит билән тән техиму мустәһкәмләнмәктә.

Хәйрият, уйғур яшлириниң қазақ тилида әркин, таза, мукәммәл сөзләп өсүшигиму икки милләтниң достлуқ мунасивити сәвәп болуватқанлиғи һәқиқәт. Жүмлидин, Абайни билмәйдиған, униң шеирлири вә әқлийә сөзлирини оқумиған уйғур пәрзәнди йоқ.

Йеқинда Уйғур наһийәсигә йеқимлиқ йеңилиқ билән қайтқан тәвәдики Түгмән оттура мәктивиниң 10-синип оқуғучиси Зульфира Маисмелиеваниң **(сүрәттә солда)** утуғи сөзүмизниң ярқин испатидур. У 11-12-февраль күнлири «Nur Otan» партиясиниң Алмута вилайәтлик шөбиси тәрипидин Абай Қунанбаевниң 175 жиллиғиға мунасивәтлик башқа милләт оқуғучи-яшлири арисида уюштурулған вилайәтлик «Ортақ Абай» намлиқ мушаирәгә қатнишип, оттуз бир қатнашқучиниң ичидин ғалип чиқип, баш мукапатни елишқа муйәссәр болди. Оттуз бир милләткә тәәллуқ яшлар қатнашқан мусабиқидә уйғур қизиниң бу утуғи, униң пәқәт қазақ тилида әркин сөзлишидила әмәс, бәлки Абай иҗадийитини мукәммәл үгинишидә, шундақла, таланти билән тиришчанлиғиниң мевиси десәк мубалиғә болмас.

Хуллəс, улуқ шаирниң 175 жиллиғиға беғишлинип өткүзүлгән вилайәтлик конкурсқа «Nur Otan» партияси Уйғур наһийәлик шөбиси тәрипидин Зульфира Маисмелиеваниң әвәтилишиму бекар әмәс, әлвәттә. Кичигидинла иҗадийәткә, әдәбиятқа хуштар оқуғучиниң қабилийитини байқиған муәллимлири униң һәрхил конкурс-көрүкләргә қатнишишиға шараит яратмақта.

Болупму, талантлиқ шагиртиниң тиришчанлиғидин сөйүнгән синип йетәкчиси, қазақ тили вә әдәбияти пәнлириниң муәллими Гүлзана Абдуманапова шагиртиға зор үмүт артиду. Қазақ әдәбиятиға, униң ичидә Абай иҗадийитиға бөләкчә қизиқидиған қизни пәқәт мәктәп ичилик сәһнә билән чәклимәй, наһийәлик һәм вилайәтлик мушаириләргә қатнаштуруватиду. Шуниң нәтиҗисидә, Зульфира 5-синипта оқуватқинида наһийәлик Абай мушаирәсигә қатнишип, мукапатлиқ орунға еришкән еди.

Абайниң әлликтин ошуқ шеирини вә әқлийә сөзлирини ипадилик ядқа оқуйдиған Зульфира «Абай Ортақ» вилайәтлик көрүгидә наһийәниң шәнини қоғдап, йәнә бир қетим устазлириниң үмүтини ақлиди. Баш мукапатқа еришип, диплом вә 150 миң тәңгилик сертификат билән тәғдирләнди. Әйнә шундақ шагиртни тәрбийилигини үчүн устази Гүлзана Абдуманаповаму конкурс уюштурғучилириниң тәшәккүрнамисигә сазавәр болди.

Сөз ахирида, Зәльфирани бу чоң утуғи билән қизғин вә сәмимий тәбрикләп, келәчәктә техиму йүксәк пәллиләрдин көрүнүшигә тиләкдашлиқ билдүримиз!

«Сәнму бир хиш дунияға...»

Уйғур наһийәсиниң Кичик Ақсу оттура мәктивидә қазақ тили вә әдәбияти пәнлири муәллимлириниң уюштуруши билән Абай Қунанбаевниң туғулғининиң 175 жиллиғиға мунасивәтлик «Сен де бір кірпіш дүниеге кетігін тап та, бар қалан...» дегән мавзуда әдәбий-музыкилиқ кәч өткүзүлди. Мәзмунлуқ өткән кәчкә наһийәлик билим бөлүминиң, наһийәлик тилларни риважландуруш мәркизиниң хадимлири, йезилиқ һакимийәт вәкиллири билән хошна йезилардики оттура мәктәпләрниң муәллимлири қатнашти.

Кәч җәриянида оқуғучилар Абай Қунанбаевниң һаяти вә иҗадий-паалийити, әқлийә сөзлири асасида һүнәрлирини намайиш қилип, бәш басқуч бойичә күч синашти. Болупму, улар шаирниң әқлийә сөзлириниң мәзмунини ечип, қатнашқучиларда чоңқур тәсират қалдурди. Кәч давамида Абайға беғишланған вә шаир қәлимигә мәнсүп шеирлар оқулуп, нахшилири ижра қилинди. Атап ейтқанда, Эльнара Елиева, Диляр Нурахмәтов, Рамина Абликимова, Камиләм Құрдашева, Радмина Тохтахунова, Саида Сабитова, Дилнура Хамидова, Саид Баһавдунов, Сабрина Нурахмәтова, Дияра Пәйзуллаева вә Алинура Абдуллаевалар таланти билән алаһидә көзгә чүшүп, көпчиликни мәмнун қилди.

Наһийәдин кәлгән вәкиллəр кәчкә пухта тәйярланған оқуғучиларниң һүниригә қайил болуп, уларға рәғбәтләндүрүш соғилирини тапшурди.

Рустәм ҺЕЗИМОВ,
мәктәп мудириниң тәрбийә ишлири бойичә орунбасари.
Уйғур наһийәси.

Хәйриһаһлиқ ишиңдин көрүниду

Қоли очуқниң – йоли очуқ

Шәмшидин АЮПОВ,
«Уйғур авази»

Хәйриһаһлиқ – адәмниң бойидики есил хусусийәтләрниң бири һәм ярдәмгә муһтаж инсанларниң һаҗитини өтәштики изгүлүкниң ярқин көрүнүши болуп һесаплиниду. Шуңлашқа һәрбир инсан, имканийитиниң яр беришичә, хәйриһаһлиқ паалийәтләргә арилишип, Яратқучиниң разилиғиға еришкән һалда бар ихласи билән вә һеч миннәт қилмай, ярдәмгә муһтаж кишиләргә қол учини сунғини әвзәл.

Мукәддәс динимизда хәйриһаһлиқ ишлар төрт йөнилиштә елип берилиши лазим дейилиду. Улар – ианә қилиш, питир-сәдиқә вә закат бериш һәм кишиниң қәризини өсүмсиз өтәп бериш. Әгәр Қуръан Кәрим айәтлиригә көз жүгәртидиған болсақ, ихтиярий түрдә хәйриһаһлиқ қилишниң әһмийити – пәриз қилинған намаз билән биллә маңидиғанлиғини байқаймиз. Алла таала Қуръан Кәримниң «Бәқәрə» сүрисиниң 3-айитидə: « Улар ғайипқа иман кәлтүрүп, намазни толуқ орунлап, өзлиригə бəргəн ризиқ-немитимиздин сəрип қилиду», дегəн. Айəттики «ризиғимиздин сəрип қилиду» дегини – Алланиң бəргəн немитини – Алланиң разилиғи үчүн сəрип қилишқа буйрийду. Қуръан тəпсирлиридə Алланиң бəргəн ризиқ-немитини Аллаға йеқинлаш үчүн мал- мүлүқ сəрип қилиш һəққидə баян қилиниду. Шундақла, шəриəт бойичə питир-сəдиқигə муһтаж адəмləрниң дəриҗисиму рəт-рети билəн көрситилгəн. Мəсилəн, ата-ана, қом-қериндаш, урук-туққан, житим-йесирлар, кəмбəғəллəр вə сəпəрдə жүргəн мусапир кишиләр хəйриһаһлиқ ярдəмгə зəрүр екəнлиги мəлум.

Әбу Һүрəйра ривайəт қилған һədистə Пəйғəмбиримизниң «Адəм дуниядин өткəндин кейин униң əмəли тохтайду. Пəқəт мону үч əмəлниң совави егисигə үзлүксиз йетип туриду. Улар – бəргəн сəдиқиси, пайдилиқ билими, кəйнидин дуа қилидиған диянəтлик əвлат», дегəнни йəткүзиду. Енигираги , Пəйғəмбиримиз ушбу əмəлləрни орунлиған киши, һəтта, дуниядин өтүп, əмəл дəптири йепилип кəтсиму – мошу үч əмəлниң совави үзлүксиз давамлишиверидиғанлиғини хəвəрлəйду. Мəзкүр əмəлləрниң биринчиси «Сəдиқə бериш», йəни Алла разилиғи үчүн қилинған хəйриһаһлиқ, сəдиқə бериш һəрикəтлири. Сəдиқə беришкə – мечит, мəктəп, мəдрисə, шипахана селиш, көрүк вə йол селиш, қудуқ колаш охшаш йəниму башқа көпчиликниң пайдилинишиға беғишланған меһри-шəпқəтлик, хəйриһаһлиқ ишларни яткүзушқа болиду. Шундақла хəйриһаһлиқниң əң əвзили – ярдəмгə муһтаж инсанларниң зөрүрийитидин чиқиш. Мəсилəн, қəризи көп кишиниң қəризини төлəп бериш, житим-йесирларға, накаларға, қеричəриларгə, баққучисидин айрилғанларға вə башқиму шуниңға охшиған сəдиқə – питир беришкə болидиған кишиларгə маддий ярдəм көрситиш.

Пурсити кəлгəнликтин, шуниму мəмнунийəт билəн тəкитлəшкə ərзийдуки, миллитимиз вəкиллири арисида мана мошундақ хəйриһаһлиқ паалийəтлəр билəн шуғуллиниватқан, қоли очуқ, мəрт-мəрданə, сехи инсанлар хелə бар. Шу жүмлидин, миллий мəдəнийитимизниң жанкөйəрлири – жумһурийəтлик Уйғур этномəдəнийəт мəркизиниң башқарма əзалири – Закир Кузиев дин вə маарип мəсилилиригə алаһидə көңүл бөлүп келиватса, тəдбирчан тижарəтчиләр Долқунтай Абдухелил житим-йесирлар билəн нака балиларға вə яш спортчиларға ғəмхорлуқ қиливатиду. Сехи қоллуқ нураний ана Гүлжаһан Муратова баққучисидин айрилған, тапавити төвən, шундақла көпбалилиқ аилиләрни өй билəн тәминләшкә, шундақла Мизангүл Авамисимова рəһбəрлигидики “Жанан” жəмийəтлик фондиниң əзалири мəктəплиримизни қоллап-қувəтləшкə турақлиқ көңүл бөлүватиду. Əнди жумһурийəтлик Уйғур этномəдəнийəт мəркизиниң тəшəббуси билəн униң ətрапиға топланған биртоп миллий мəдəнийитимизниң жанкөйəрлири Түркстан вилайитиниң Арыс шəһиридə йүз бəргəн пажиəлик вақиəдин зəрдап чəккəнləргə қилған хəйриһаһлиқ ярдими, енигираги,тоққуз жүк тошуш машинисиниң мəркəз намидин арыслықларға аталған озуқ-түлүк, кийим-кечəк вə қурулуш материалларини йəткүзүп бəргини, мошу кəмгичə əлниң еғизида қалди.

Дин һəм маарип саһалириға турақлиқ ярдəм қолини сунуватқан жүригидə оти бар оғланлиримизниң бири Дилмурат Кузиевниң исминиму алаһидə һөрмəт билəн тилға елишқа ərзийду.

Хуласиләп ейтқанда, хəйриһаһлиқ паалийəт билəн шуғулланған адəм һечқачан кəмбəғəл болуп кəтмəйду. «Қоли очуқниң – йоли очуқ», дəп атабовилиримиз бекар ейтмиса керəк. Шуңлашқа Алланиң бəргəн ризиқ-немитидин азду-көпту бир бөлүгини, йəни жуқурида исим-шəрипи тилға елинған мəрт-мəрданə шəхслəрдəк, тапқан тапавитиниң мəлум қисмини Алла тааланиң разилиғи үчүн һаҗəтмəнləргə сəрип қилсақ, жəмийəткə тегидиған пайдиси мол болидиғанлиғи сөзсиз.

Дин вә җәмийәт

Шәмшидин АЮПОВ,
«Уйғур авази».

Мусулманларниң башқа дин вәкиллиригә мунасивити

Мәлумки, башқа дин вәкиллири билән мунасивәтниң асасий қаидилири ислам шәриитиниң бебаһа ғәзниси – Қуръан билән сүннәттә бәлгүләнгән. Ушбу қаидиләргә асаслинип, ислам пәйда болғандин буян он төрт әсирниң ичидә башқа динлар билән течлиқ мунасивәт орнитиш йолға қоюлған. Ислам дини вуҗутқа кәлгән күндин башлап өзиниң географиялик орунлишишиға мувапиқ биллә олтирақлашқан иудийлар, христианлар вә башқиму дин вәкиллири билән мунасивәт орнатти.

Қуръан Кәримдә «Китап егилири» дәп аталған иудий вә христиан дини вәкиллири билән течлиқ һаят кәчүрүшниң исламда илғар әнъәнә вә рәсим-йосунлириниң шәкилләнгәнлиги ениқ ипадиләнгән. Муһәммәд Пәйғәмбәр мусулманларға: «Силәргә китап егилирини, йәни христианлар билән йәһудийларни аманәт қилимән»,– дәп вәсийәт қалдурған. Иккинчи бир һәдистә: «Кимдә-ким Китап егилиригә зулум қилса, ахирәттә мән униң дүшминимән»,– дәп қәтъий агаһландурған.

Қуран Кәримдә: «Әһли китап билән пәқәт әң чирайлиқ рәвиштә муназирилишиңлар, уларниң ичидики зулум (йәни силәргә қарши уруш қилғучилар вә фидийә бериштин баш тартқучилар) бунидин мустәсна. Ейтиңларки, «Бизгә назил қилинған китапқа вә силәргә назил қилинған китапқа иман ейттуқ. Силәрниң илаһиңлар вә бизниң илаһимиз бирдур, биз Аллаһқа бойсунғучилармиз» («Әнкә Бут» сүриси, 46-айәт) – дейилгән.

Мәзкүр айәтни асасқа алғанлиқтин башқа дин вәкиллиригә Муһәммәд Пәйғәмбәрниң һөрмити алаһидә болған. Ислам динини қобул қилған мусулманлар 622-жили Мәккидин Мәдинигә һиҗрәт қилғандин кейин, башқа дин вәкиллири билән Мәдинә шәртнамисиға қол қойған еди. Йәттинчи әсирдә түзүлгән бу һөҗҗәт исламдики течлиқ билән төзүмлүкни, исламниң инсан һоқуқиға һөрмити билән диалог мәдәнийитини, башқа дин вәкиллиригә көзқаришини, шундақла ишәнчә-етиқат әркинлиги билән виждан-номус әркинлигини тәминлигән қаидиләрни өз ичигә алған.

Өз заманисида Муһәммәд Пәйғәмбәр башқа дин әһлигиму һөрмәт, меһир, ғәмхорлуқ билән қарап, умумий разимәнлик билән инақ-иттипақлиқни сақлашқа күч селип, башқа дин вәкиллириниң һоқуқини мусулманлар билән бирдәк дәрижидә тутти.

Муһәммәд Пәйғәмбәр: «Ким зимми адәмни (мусулманлар билән биллә һаят кәчүридиған башқа дин адимини) өлтәрсә, у җәннәтниң һиддиниму пуримайду. Әлвәттә, җәннәт һидди йәтмиш жиллиқ жирақлиқтин сезилиду (келиду)», дегән (Насай ривайити).

Йәнә бир һәдистә: «Ким вәдиләшкән (башқа диндики) адәмгә зулум қилса яки униң һәққини бәрмисә, уни чамиси йәтмәйдиған нәрсигә мәҗбурлиса, униң разилиғисиз мүлкини тартивалса, қиямәт күни билән шу адәмниң өчини елип беримән», – дәп жиддий агаһландуриду (Әбу Дауд ривайитидин).

Йәмәнниң Нажран дегән йеридә Мазһиж қәбилиси болди. Шу қәбилиниң Балхарис дегән уруғиниң тәвәсидә христианлар зич орунлашқан еди. Шу тәвәдин атмиш адәмдин тәркип тапқан топ Мәдинигә келип, шәһәр турғунлириға «мечитлириңларда намаз оқувалайлуқ», дәп илтимас қилиду. Саһабилар у илтимасни рәт қиливатқанда бу хәвәрни аңлиған Пәйғәмбәр дәрһал йетип келип, рухситини бәргән.

Муһәммәд Пәйғәмбәрниң мәккилик мушриклар билән аридики «Худайбия» намлиқ шәртнамиси исламдики динларара разимәнлик билән иттипақлиқниң үлгиси болди.Ушбу һөҗҗәт бойичә: «Әгәр бир мушрик исламни қобул қилип, мусулманларға қошулса, мәккиликләрниң тәливигә мувапиқ мусулманлар уни райидин қайтурушиға болиду. Әнди мусулманларниң бири Исламдин чиқип, мәккиликләргә қошулса, мәккиликләр уни райидин қайтуришиға җавапкәр әмәс». Бу шәртнамидин Пәйғәмбәрниң башқа динға етиқат қилғучиларға адаләтсизлик көрсәтмигәнлиги байқилиду.

Мошу җәһәттин елип қарисақ, айрим мусулман қериндашлиримизниң намаз оқумайдиғанларни капирға чиқирип, һәтта, өз қериндашлири билән мунасивитини үзүватқанлиғи шәриәт турғусидин орунсиз екәнлигини көрүшкә болиду. Муһәммәд Пәйғәмбәр башқа дин вәкиллириниң ибадәт қилидиған имарәтлирини бузмасни, диндарларни өлтәрмәсликни, уларға қол көтәрмәсликни, елиқ-селиқ алмасliқни, мал-мүлкигә тәгмәсликни, башқа диндикиләрниң худайлириға тил тәккүзмәсликни вәсийәт қилған. Муһәммәд Пәйғәмбәрниң тәлим-тәрбийисини алған избасарлириму мусулманларниң қол астиға өткән әлләрдә ушбу қаидә-тәртипкә асаслинип иш тутти.

Христиан дининиң вәкиллири көпирәк орунлашқан Палестиниға һөкүмранлиқ қилған хәлипә Омар 637-жили мәхсус шәртнамә түзүп, башқа дин вәкиллиригә бехәтәрлик һөҗҗитини бәргән. Бу һөҗҗәттә: «Христианларға, мал-мүлкигә, чирколириға, чапраслириға, саламәтлиги яхши кишилири билән бемарлириға вә қалған миллитигә аманесәнлик берилди. Чирколирини һечким турушлуқ өй һесавида пайдиланмайду, уларни һечким бузмайду, уларниң ички вә ташқи фондидики мүлүклиридин һечнәрсә сәрип қилинмайду, уларниң маллириға һечким тәгмәйду. У йәрдикиләрниң динлириға зорлуқ қилинмайду, һечкимгә дин асасида зорлуқ көрситилмәйду», дейилгән.

Хәлипә Омар кәмбәғәл һәм әмгәк қилишқа қабилийәтсиз башқа дин вәкиллири үчүн дөләт ғәзнисидин мәхсус мәблағ бөлүп, мааш төләп турған.

Бир күни бир христиан аял Омар ибн Хаттабқа Мисир һакими Әмир ибн Асниң үстидин әризә язиду. У аял әризисидә һаким униң өйиниң йерини мечитқа қошуп бәргинини ейтиду. Тәкшүрүлсә, аялниң йериниң һәққи ошуқ баһаси билән дөләт ғәзнисидә турғанлиғи мәлум болиду. Шундиму, бирәвниң һәққи, һоқуқи дәпсәндә қилинмаслиғи үчүн Омар ибн Хаттаб мечитни буздуруп, христиан аялға өйини селип беришкә буйриған.

Мусулманниң вәзиписи – уларни диндин үркитиш әмәс, әксичә, өз динини һәқиқий мәнасида йәткүзүшни билиш. Өзгә динниң адимини мәҗбурлап яки алдап динға киргүзүш – мусулманниң вәзиписи әмәс. Бу Исламға зит нәрсә. Қуръан Кәрим айәтлиридә ейтилғинидәк, «динда зорлуқ-зомбилиқ, мәҗбурлаш йоқ». Шуңлашқа течлиқ орнитишқа ат селиниш – пәқәт диний затлар билән диний алимларниңла әмәс, һәрбир мусулманниң вәзиписи.

Заманивий рус тарихчиси Л.С.Васильев исламниң Мәркизий Азиядин Испаниягичә интайин қисқа вақит ичидә толуқ тарқалғанлиғини ихтиярий түрдә болғанлиғини испатлап язиду. Муһәммәд Пәйғәмбәр: «Әгәр сениң хошнаң мусулман болмиса, униң сениңдә бир һәққи бар, у – хошна һәққи. Әнди, әгәр хошнаң мусулман болса, у чағда униң икки һәққи бар, улар – хошна һәққи билән мусулманлиқ һәққи. Әгәр сениң хошнаң мусулман вә туққан болса, у чағда униң саңа мунасивәтлик үч түрлүк һәққи бар – хошнидарчилиқ, туққанчилиқ вә ислам бойичә һәққи», – дегән вәсийәт қалдурған. Бу һәдистә бир җәмийәттә һаят кәчүридиған һәрбир адәмниң барчә хәлиқ сийлашқа тегишлик мәлум бир һоқуқлири бар екәнлиги әскәртилгән.

Ислам һәммә динларни һөрмәтләйду, сәвәви һәммә динларниң томури бир. Қуръан Кәримдә: «(Ей, Муһәммәд! Уларға) ейтқинки, «Биз Аллаһқа иман ейттуқ, бизгә назил қилинған (йәни Қуръанға), Ибраһимға, Исмаилға, Исһаққа, Яқупқа вә униң әвлатлириға назил қилинған вәһийигә, Мусаға берилгәнгә (йәни Тәвратқа), Исаға берилгәнгә (йәни Инҗилға) вә пәйғәмбәрләргә пәрвәрдигари тәрипидин берилгәнгә (йәни китапларға) иман ейттуқ, уларниң һечбирини айривәтмәймиз (йәни уларниң бәзисигә иман ейтип, бәзисини инкар қилмаймиз), биз Аллаһқа бойсунғучилармиз» («Ал Имран» сүриси, 84-айәт) дейилгән.

Шуниң билән биллә Қуръан Кәримдә: «Ей, инсанлар! Силәрни биз һәқиқәтән бир әр, бир аялдин (Адәм билән Һәввадин ибарәт), бир ата, бир анидин яраттуқ. Өзара тонушушиңлар үчүн силәрни нурғун милләт вә уруқ қилдуқ. Һәқиқәтән әң тәқвадар болғанлиғиңлар Аллаһниң дәргаһида әң һөрмәтлик һесаплинисиләр (йәни кишиләрниң бир-биридин артуқ болуши нәсәп билән әмәс, тәқвадарлиқ билән болиду) Аллаһ һәқиқәтән һәммини билгүчидур, һәммидин хәвәрдардур». («Һуҗурат» сүриси, 13-айәт), – дәп һәрбир милләтниң әркин-азадә һаят кәчүришигә һоқуқлуқ екәнлиги көрситилгән.

Хулләс, жуқурида ейтилғанлар мусулманларниң башқа дин вә милләт вәкиллири билән иттипақ һаят кәчүришиниң муһим әһмийәткә егә екәнлигини тонутидиған бебаһа испатдәлилләр болғуси.

Бизниң җанкөйәрлиримиз

«Уйғур авази» гезити муштирилириниң сани бу жили өткән жилларға нисбәтән хелила ашти. Бу миллий мәтбуатимизниң җанкөйәрлири – жигитбашлириниң, ханим-қизларниң әмгигиниң нәтиҗиси екәнлигини тәкитләш орунлуқ. 2020-жилға муштири топлаш бойичә җумһурийәтлик штаб қурулуп, җай-җайларда униң әзалириниң паалийәтчанлиқ көрсәткәнлигиниму алаһидә тилға елишқа әрзийду. Чүнки өткән жили сентябрь ейидин башланған муштири топлаш иши та бүгүнки күнгичә давамлишиватиду. Нәтиҗидә Панфилов наһийәсидә муштирилар сани 3915кә йәтти. Бийил өткән жил билән селиштурғанда муштирилар сани 1500гә көпәйди.

Миннәтсиз меһнәт

Гөһәрбүви ИСМАЙИЛҖАНОВА,
«Уйғур авази»

Йеқинда мана мошу мәхсәтчанлиқ ишларни йәкүнләп, гезитқа муштири топлаш мәвсүмигә паал арилашқан, «Уйғур авази» гезитиниң Панфилов наһийәлик штаб әзалири билән җанкөйәрлиримизни мукапатлаш, шундақла наһийәниң иҗтимаий-ихтисадий саһалириниң тәрәққиятиға биркишилик һәссисини қошқан әмгәк ветеранлирини тәбрикләш мәхситидә наһийәлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизиниң Мәҗлисләр залида учришиш болуп өтти.

Панфилов наһийәлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизиниң рәиси Ризайдин Әйсаев 60 яшлиқ тәвәллудини қарши еливатқан Панфилов наһийәсиниң Пәхрий граждини, наһийәлик Ханим-қизлар кеңишиниң рәиси, тиҗарәтчи, «Ирада-Балық» ширкитиниң мудири Сүрийәм Һезимовани, 70 яшлиқ тәвәллуд егилири – пешқәдәм устаз Яқупҗан Абдуқадиров билән Яркәнт шәһиридики «Йәттису» мәһәллисиниң жигитбеши Нуруллам Важитовни, 80 яшқа толған әмгәк ветеранлири Әхмәтҗан Исламов билән Турған Һейтқулиевни вә 90 яшлиқ әмгәк ветерани Қәмирдин Яқуповни тәнтәнилик түрдә сәһнигә тәклип қилип, төрдин орун бәрди. Шуниңдин кейин тәвәллуд егилиригә шәһәрдики Хелил Һәмраев, Билал Назим, Әмгәкчи оттура мәктәплириниң оқуғучилири билән Яркәнт гуманитарлиқ-техникилиқ колледжиниң оқутқучилири билән студентлири тәбригини йоллиди. Сәнъәт һәвәскарлири музыкилиқ салимини нахша-сазлири арқилиқ йәткүзди.

Тәвәллуд егилиригә наһийәлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизиниң рәиси Ризайдин Әйсаев наһийә жут-җамаәтчилиги намидин тәшәккүрнамилар билән хатирә соғилирини тапшурди.

Әнди наһийәдә тәдбирчанлиғи билән көзгә көрүнүп, Яркәнт шәһиридики мәркизий қәбирстанлиқни рәтләш, аватлаштуруш охшаш ишларни 20 жилға йеқин вақит ичидә жуқури җавапкәрлик билән атқуруп келиватқан Нуруллам Важитовқа Панфилов наһийәси һакиминиң Пәхрий ярлиғини тапшурғанда көпчилик униң миннәтсиз меһнитиниң мунасип баһаланғанлиғидин мәмнун болди.

Ризайдин Сейитоғлидин кейин, җумһурийәтлик “Уйғур авази” гезитиниң баш муһәррири, җумһурийәтлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизи рәисиниң орунбасари Ершат Әсмәтов сөз елип, алди билән тәвәллуд егилирини сәмимий тәбриклиди.

– Бу чаригә бизму қуруқ қол кәлмидуқ. Шанлиқ тәвәллуд егилирини тәбрикләп, алийҗанап ишлириға мувапәқийәт, мустәһкәм саламәтлик тиләймиз. Җүмлидин өзиниң 60 яшлиқ тәвәллудини қарши еливатқан тәдбирчан, сахавәтлик инсан Сүрийәм Һезимовани ЖУЭМ тәсис қилған «Сахавәт» медали билән мукапатлашқа рухсәт қилиңлар, – дәп тәвәллуд егисиниң мәйдисигә медаль тақиди. Шуниңдин кейин ЖУЭМ йенидики «Нураний анилар» кеңишиниң рәиси, Гүлҗаһан Муратова, Жигитбашлири кеңишиниң рәиси Ярмәһәммәт Кебиров, «Җанан» хәйрихаһлиқ фондиниң рәиси Мизангүл Авамисимова вә бир топ жутдашлар тәвәллуд егилирини тәбрикләп, изгү тиләклирини изһар қилди.

Тәнтәниниң иккинчи қисми «Уйғур авази» гезитиға муштири топлашқа паал қатнашқан гезит җанкөйәрлирини рәғбәтләндүрүшкә беғишланди. Ершат Моллахуноғли Яркәнт тәвәсидә муштири топлаш ишлири җанпидалиқ көрсәткән жигитбашлириға, ханим-қизларға, сәмимий миннәтдарлиғини билдүрүп, 30ға йеқин гезит җанкөйәрлиригә «Уйғур авази» гезитиниң пәхрий ярлиқлирини вә хатирә соғилирини тапшурди.

Ахирида наһийәлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизиниң рәиси Ризайдин Әйсаев жиғинни хуласиләп, Алмутидин қәдәм тәшрип қилған ЖУЭМ башқарма әзалириға, мәрасимға қатнишиватқан меһманларға, жигитбашлири билән ханим-

Тәвәллуд егилири.

қизларға миллий мәдәнийитимизни тәрәққий әткүзүш йолида һармай-талмай, кечиси уйқисини, күндүзи тирикчилигини қоюп, көпчилик ғемида жүрүватқан инсанларға иллиқ тиләклирини изһар қилди. Болупму бу жили 100дин ошуқ жутдишиниң “Уйғур авазиға” муштири болушиға һамийлиқ қилған тиҗарәтчи Турған Зайитовниң исмини алаһидә тилға алди.

Бу күни шундақла пешқәдәм устаз Майминәм Имәрова, ақсақаллар кеңишиниң рәиси Мәһәммәтҗан Әзимбаев, мәркәз рәисиниң орунбасари Маһинур Аюпова, Зәйнавдун Сабитов вә башқилар мәдәнийәт мәркизи тәрипидин әмәлгә ашурулуватқан чарә-тәдбирләргә тохтилип, жиғилған көпчиликни көпмилләтлик тәвә хәлқи билән мошундақ бирликтә, өмлүктә иш елип беришқа чақирди.

Панфилов наһийәси.

Гезитимиз җанкөйәрлири.

Хуш хәвәр!

Тәләйлик турғун...

Һаятимизға өзгириш елип киргән йеңи технологияләр жирақни йеқин қилип, бош вақтимизни үнүмлүк пайдилинишимизға зәмин яратти. Заманисида адәмләр ақ кәптәр арқилиқ бир-биригә хәт йоллиған болса, һазир интернетниң ярдими билән дунияниң икки четидә турупму, бемалал хәвәр елишип, мунасивәт орниталайду. Ейтмаққа, бу күндилик турмушимиздики нормал иш-һәрикәттәк көрүнүши мүмкин. Лекин жилларни селиштуруп қарайдиған болсақ, тәрәққият долқунида йеңи-йеңи мөҗүзиләр пәйда болуп, йеңи кәшпиятларниң бизни вақит билән тәң һәйран қалдуруватқанлиғини байқаймиз.

Сабирәм ӘНВӘРОВА,
«Уйғур авази»

Йеңи технологияләр пәқәт алақә васитиси сүпитидила әмәс, бәлки буниңдин башқиму көплигән йеңи қирлири билән хизмитимизни сезиләрлик дәрижидә йеникләтмәктә. Мәсилән, бир дөләттин иккинчи дөләткә ахча әвәтиш үчүн, бурунқидәк билет елип сәпәргә чиқишиңиз яки аэропорт, вокзалларға берип тонуш издәштүришиңизниң һаҗити йоқ. Бу мәсилини өзиңиз туридиған җайдики «Қазпочта» АҖниң бөлүмчилиригә мураҗиәт қилиш арқилиқ тез һәм ишәшлик һәл қилалайсиз. Җүмлидин, Еркебулан Тәменшиев – «Қазпочта» АҖ Уйғур наһийәлик шөбиси арқилиқ «Юнистрим» хәлиқара ахча авдуруш системисиниң хизмитидин бәһриман болуп келиватқан тәләйлик турғунларниң бири.

Хулләс, «Тәләйлик» дейишимизниң сәвәви бар. Енирақ ейтсақ, «Юнистрим» хәлиқара ахча авдуруш системиси һәр жили конкурс уюштуруп, әң көп хизмәт көрситилгән херидариға соға тапшурушни адәткә айландурған екән. Хуш қилидиғини, ушбу конкурсниң нәтиҗиси бойичә икки жилдин буян олҗа Уйғур наһийәсиниң турғунлириға буйрувәтипту. Өткән жили шу конкурста наһийә турғуни, өзбәк миллитиниң вәкили Момирҗан Дадожанов янфон утувалса, бийил наһийәлик полиция бөлүмидә хизмәт қилидиған Еркебулан Тәменшиевниң амити келип, йеңи телевизорлиқ бопту. Шу мунасивәт билән «Қазпочта» АҖ Уйғур наһийәлик шөбисиниң рәиси Бәхитҗан Бәхтахунов Еркебулан Тәменшиевни тәбрикләп, мукапитини тапшурди.

«Юнистрим» хәлиқара ахча авдуруш системиси арқилиқ бүгүнки күндә дунияниң көплигән әллиридә өз ара ахча авдуруш ишлири әмәлгә ашурулуп кәлмәктә. Дуния йүзи бойичә мәзкүр система билән ишләйдиған 150 000дин ошуқ кассилар можут десәк, әйнә шундақ кассиларниң бири – Уйғур наһийәсидики «Қазпочта» АҖдә орунлашқан.

“Мән ким?” — Шеиримдин соранҗлар уни...

(Көрнәклик шаир, язғучи, журналист Савутҗан Мәмәтқуловниң тәвәллудиға – 80 жил)

Савутҗан Мәмәтқулов – заманивий уйғур әдәбиятиниң көрнәклик намайәндилириниң бири, жошқун талант егиси. Бу тоғрилиқ әдәбиятчилар, алимлар аллиқачан өз пикирлирини ейтип, баһаларини берип болған. Мәсилән,филология пәнлириниң доктори Туғлуқҗан Талипов буниңдин он жил бурун мундақ дәп язған екән: «Тәбиитидин чуғи кичик, амма қәлбидә аләмчә чоғи бар Надәкниң нардәк чоң надир пәрзәнди Савутҗан Мәмәтқулов ахирқи вақитларда өз әсәрлирини “Надирий” тәхәллуси астида елан қилған. Әдәбиятимизда өчмәс из қалдурған әдипни бүйүк лирик, әң әла дурданилар қатариға қошқан болар едим. Дәрһәқиқәт, Савутҗан өзиниң лирик, чоң-кичик нәсрий вә публицистикилиқ әсәрлири билән заманивий уйғур әдәбиятиниң жирик намайәндилири қатаридин мустәһкәм орун алғанлиғи чәксиз...” (“Уйғур авази” 21-май, 2010-ж.)

Шундақла заманивий әдәбиятимиз пешиваси, язғучи Һезмәт Абдуллин Савутҗанниң ижадийити һәққидә язған “Отлуқ от-туйғулар шәйдаси” сәрләвһилик мақалисида мундақ дәйду: “...“Жүрәк әмри” дегән укум бар. Шу түпәйли, мәзкүр мақалини йезишниң өзидин бәһирлинип олтиримән. Чүнки бир чағларда әдәбият мәйданиға “ғәлтәк тутуп кирип кәлгән, дәсләпки қәдәмлирини өзән күзәткән яшниң һеликәм хәлқимизгә рәсмий шаир, эссеист болуп тонулуши асан гәпму?! Бундақ әһвалға ким тәврәнмисун, ким хурсән болмисун?! Өзиниң “Интилиш” намлиқ шеиридә “Генерал болушқа интилмиған солдат — начар солдат” дегән Суворовниң хитабини кәлтүргән Савутҗанғиму әдәбиятта генерал болушқила әмәс, бәлки маршал болушқа интилиши орунлуқ”.

Мундақ жуқури баһаларниң Савутҗанға ирадә, ишәнчә, илһам әта қилип, йүксәкликкә дәвәт қилғанлиғи шүбһисиз. Яш ижаткар пәлсәпәвий ой-туйғулар билән жуғирилған көплигән лирикилиқ әсәрләрни йезип, оқуғучиларни һаяҗанлиққа бөлиди. Бу тоғрилиқ филология пәнлириниң доктори Алимҗан Һәмраев мундақ дәйду: “Савутҗан акамниң ижадийити һәққидә ойлиғинимда икки һаләтни мәжбурий рәвиштә хиялимдин өткүзимән. Униң бири – әдип лирикисиниң идеявий-эстетик вә бәдиий мәзмуни, у чоң бир сирлиқ вә мөҗүзилик дуния. Униң шәклий пүтүнлүгини һәм ички маһийитини сәзгән пәйтимдә, әдипниң қәлб қайнимиға йеқинлиғимни һис қилимән.

Иккинчи һаләт – униң шеирийитиниң уйғур әдәбиятидики орни. Әгәр хаталашмисам, шаирниң ижадийити Шәриқ вә Ғәрип мәдәнийитиниң биртуташ поэтикилиқ символи...”

Пәқәт уйғурларғила әмәс, пүткүл Түрк дуниясиға тонулған қәләм саһиби Савутҗан Мәмәтқулов тоғрилиқ қәләм тәвритиш зади йеник әмәс, иккиниң бириниң қолидин кәлмәйду. Буни мән яхши чүшинимән. Чүнки униң шеирий мисралириға оралған сирлиқ туйғуларни, нәсрий әсәрлиридики маржандәк пүтүлгән жүмлиләргә қачиланған салмақлиқ, муңлуқ ой-муддиалирини чүшиниш оқуғучидинму жуқури билим-сәвийәни, чоңқур ойлинишни тәләп қилиду.

Шаир бир шеирида:

Мән ким? – Шеиримдин соранҗлар уни,
Һәр мисрада өмрүм қисмити.
Мән ким? – Яркәнтликләрдин соранҗлар уни,
Шулар өмридә өмрүм қисмити –

дәп язған екән.

Мәнму шу яркәнтликләрниң бири, йәнә келип бир жутлиғи – һәр иккимиз надәклик болумиз. Униң үстигә Савутҗан мени устаз сүпитидә һөрмәтләп: “Һазир бәзиләр мениңдин қанчилик шаир болушумдин қәтъий нәзәр, “Сизниң дәсләпки устазиңиз ким?” – дәп соришиду. Шу чағда мән һечбир иккиләнмәйла “Мениң устазим — Абдукерим Тудияров!” дәп жавап беримән. Униң яхши гуваси мән 45 жил давамида сақлап келиватқан байиқи шеиртиләк йезилған қараташлиқ келин дәптәр. Рәхмәт, жутдаш», дәп ейтқан екән. (“Өсәк вадисиниң мәрданилири” 2002-жил,3-бәт).

Жутдишимниң жүрәк қетидин чиққан бу сөзлири мениң униңға болған миннәтдарлиғимни ашуруп, Надәкниң надир пәрзәнди тоғрилиқ қәләм тәвритишимгә дәвәт вә жүръәт әта қилди. Униң пүткүл өмүр қисмити мениң көз алдимда айдиндәк ениқ.

Савутҗанниң һаят йолиму дост-қурбилиридики анчә пәриқ қилип кәтмәйду. У 1940-жили 27-февральда Жоңғар-Тәлкә теғи етигидики һаваси сағлам, бүк-барақсан Надәк йезисида дехан аилисидә дунияға кәлгән. Савутҗанниң ата-аниси уруш жиллирида өлүп кәткәнликтин, у бовиси вә момиси Мәмәтқули билән Ихлимхан Худайқуловларниң қолида өсти.

Униң “Дутар балладиси” намлиқ һекайиси ата-анисидин дерәк беридиған әсәр. Униңда: Әйса тағам жеңгә кетип, чекәткигә охшайдиған чақлиқ “ХТЗ” трактори егисиз қалған еди. Униң әндики егиси Назгүл болди. У өзи үчүн һәм фронтқа кәткән йолдиши Махмут үчүнму ишлиди. Раст, арида бираз вақит өйидә олтирип қалди...” дегән жүмлиләрни оқуғинимда көз алдимға Турсунхан һәдиниң қияпити намайән болиду. Бу жиллири Савутҗан үч-төрт яшлиқ гөдәк еди, ата-аниси есидә барму, йоқму сориптимән.

Адәмни камаләткә йетиләйдиған бирдин-бир йол – бу билим йоли. Шу жиллири биз, бир түркүм надәклик яшлар, йезида башланғуч мәктәпни пүтәргәндин кейин қәйәрдә оқуш керәклиги һәққидә баш қаттурдуқ. Бәзи туққан, тонушлири барлар шәһәргә атлинатти. Көпчилиги арилиғи сәккиз чақирим Пәнҗим йезисиға пиядә қатнап оқушқа мәҗбур болатти. Шу мәшәқәтни Савутҗанму бешидин өткүзди. У өз хатирисидә мундақ дәп йезипту: “1953-жили бизму шу ғәм искәнҗисидә қалдуқ... 4-синип пүтти, әнди 5-синипқа нәгә баримиз. Әң муһими, әһвалимиз чағлиқ, үстимиз ялаң, путларда – чоқай, йәйдиғинимиз — зағир нан...»

Шу жили Надәктин онға йеқин бала қатнап оқудуқ. Һәр күни пиядә яки ешәклиримиз билән келимиз. Арилиқ – сәккиз чақирим. Дәсләптә анчә билинмисиму, қар чүшкәндә һалимиз вай болди. Соғ, кийим ялаң, қосақ ач. Бара-бара һәр күни дегидәк кечикип бир-икки савақтин кейин султийип синипқа кирип келиш адәткә айланди. Буму яхши техи. Кейин нурғунлири мәктәпкә кәлмәйла қойди. Шу чағларда бизгә муәллимләр көп меһриванлиқ қилди...

Һәқиқитини ейтсам, оқуш жилиниң ахириғичә чидап, Савутҗан иккимиз қалаттуқ. Буму билимгә болған интизарлиқниң бир ипадиси болса керәк. Савутҗан Надәктиму, Пәнҗимдиму үлгилик оқуғучилардин болди, һесни хети чирайлиқ болуп, һәрипларни маржандәк тизип язатти. У шу жиллирила өзиниң кән дунияқариши, зеһниниң өткүрлүги, һәр нәрсигә қизиқиши түпәйли тәңтушлиридин пәриқлинәтти. Сәнъәткә балилиқ чеғидинла мәһлия болуп, жутдаш ағиниси Әркин Мәшрәпов иккиси саз әсваплирини ясап, өзлигидин саз челишниму үгинивалдидә, “сазәндә жигитләр” атилип кәтти. Жуттики мәшрәп, тойлар, һәр қандақ баш қошушлар уларсиз өтмәйдиған болди. Пәнҗимдин Азат Мәшүров, Яркәнттин Махмут Закиров, Ташполат Намәтов, Ғалип Якупов, Алим Һезбақиев, Һезбуллам Ғенияров вә башқилар йәкшәнбә һәм мәйрәм күнлири Надәккә келип, сазәндә достлириниң саз-нахшилирини аңлап, көңүл ечип кетәтти.

Көп өтмәй мәктәп мудири Мутәллип Елямовниң беваситә күч чиқириши түпәйли Пәнҗим мәктиви йенида надәклик балилар үчүн ятақхана ечилип, ғәмдин қутулған едуқ.

Әшу оқуватқан жиллиримизда алди билән мән әдәбиятқа, йезишқа қизиқип, жутимизниң һаят нәпәсидин, оқуватқан мәктивимиз паалийитидин қисқа хәвәр, мақалиларни, кейинирәк шеирларни йезип, уларниң бәзилирини наһийәлик “Колхозчилар авази” гезитиға әвәтип жүрдүм. Қайси бирлири йоруқ көрүп қалса, бешим көккә йәткәндәк хошал болуп, йезишқа иштияқим техиму ашатти. У жиллири мәтбуатта бесилған шеирлирим түпәйли “шаир” атилип жүрдүм. Шәһәрдә оқуған жиллиримдиму ижат қилишни ташлимидим.

Тоққузинчи синипта оқуватқан пәйтимдә, йәни 1956-жилниң күзидә Алмутидин Яркәнткә шаир Һезим Бәхниязов келип қалди. У жут арилап әдәбиятчи-һәвәскарларни наһийәлик партия комитетиға жиғип, язған шеир, һекайилиримиз билән тонушуп чиқти. Бизгә мәслиһитини берип, йезишқа дәвәт қилип кетип қалди.

Әнди шу жилниң декабрь ейиниң оттурилирида күтүлмигән йәрдин қолумға телеграмма тәгди. Униңда: “Абдукерим Тудияров, сизни Алмутида өтидиған яш язғучиларниң жумһурийәтлик кеңәшмисигә тәклип қилимиз”, дейилгән екән. Хошалму болдум, ойлинипму қалдим. Ундақ болғини, мән техи Яркәнттин атлап һеч яққа чиқмиған едим. Йеқинлирим билән мәслиһәтлишип, беришни қарар қилдим. Кеңәшмә Язғучилар иттипақи бенасида икки күн давам қилди. Шу йәрдә улуқ намайәндиләр Мухтар Әвезов, Сәбит Муқанов, Әбдилда Тәжибаев, Һезим Искәндәров, Һезмәт Абдуллин, Илия Бәхтия вә башқиларни көрдүм. Кеңәшмидә яш язғучиларниң ижадийити, уларға ғәмхорлуқ қилиш тоғрилиқ докладлар оқулди. Уйғурлардин Һезим Бәхниязов музакирә сөзгә чиқип, әдәбиятимиздики утуқлар, уни техиму риважландуруш үчүн һәл қилишни күтүватқан мәсилә, проблемилар һәққидә ейтти. Семинар күни уйғур язғучи, шаирлири баш қошуп, өзара пикирләштуқ, хатирә сүрәткә чүштуқ. Шундақ қилип, унтулмайдиған тәсиратлар илкидә жутумға кәлдим.

Алдимға биринчи болуп Савутҗан келип, тәбрикләп қолумни қисти. Кеңәшмә тәсиратлирини сөзләп бәрдимдә, униму ижатқа дәвәт қилдим. Чүнки униңда әдәбиятқа, йезишқа болған қизиқиш-интилишниң ойғанғанлиғи сезилип туратти. Шуңлашқа Савутҗанға атап бари-йоқи сәккиз мисра тилөк-шеиримни қараташлиқ келин дәптәргә көчирип, иккинчи бир кәлгинидә қолиға тапшурғанлиғим ядимда. Савутҗан гәп қилған қараташлиқ дәптәрниң сири шу, униму әсәрлири қатарида сақлап қойған екән.

Өзидә хелә ишәнчә пәйда болған Савутҗанниңму ижат йоли башландидә, тохтап қалмиди. Пилдирлап янған таланти ялқунлиди. Униң язғанлири алди билән синипниң, мәктәпниң там гезитлирида бесилди. Шуниңдин кейин наһийәлик вә жумһурийәтлик “Коммунизм туғи” гезитлирида йоруқ көрүшкә башиди, мән уларни қийивелип жиғип жүрдүм. 1959-жили жути тоғрилиқ язған шеирида шаир Өмәр Муһәммәдийни төвәндикичә күйләйду:

Әгәр маңсам мән коча ара,
Чоңқур сезимлар орайду дилни.
Хиялимдин өтүп йеқин бир киши,
Әскә алимән “Челишчан жилни”

Билимән Яркитим сәндики бу хисләт,
Бәк тәсирликтур – отлуқ дилға яр.
Чүнки қойниңда яш туруп солған,
Октябрь қошақчиси Өмәр акам бар!

Униң онинчи синипта оқуватқанда жумһурийәтлик гезитта елан қилинған “Мүмкинму” шеириму шеирийәт мухлислири диққитини җәлип қилип, ойландурған еди:

Кичик чеғимда хиял сүрәттим,
Мүмкинму өлмәй, көп өмүр сүрүш?
Яки қанунму қутулалмастин,
Көз жумуп, мәңгү йәргә көмүлүш?

Мана мән бүгүн чүшәндим яхши,
Мүмкиндур яшаш әбәдил-әбәт.
Вәтән, әл үчүн ишләп садақәт,
Қалдурсақ өчмәс шәрәп вә шөһрәт.

Демәк, оқуғучи Савутҗан Мәмәтқулов шу вақлиридила Вәтән, хәлиқ үчүн пак виждан билән әмгәк қилса, мәңгү яшап қалидиғанлиғини ойлиған, буниңға ижат қилиш арқилиқ йетишкә болидиғанлиғиға қәтъий ишәнгән.

Шаир бир топ жутдашлири арисида.

Жутида 1960-жили уйғур оттура мәктивини муваппәқийәтлик пүтәргәндин кейин бирәр мутәхәссисликни егиләш истигидә Алмутиға келип, П.Чайковский намидики музыка мәктивидә тәһсил көриду. Андин Уйғур театриға ишқа кирип, сазәндиләр қатарида әмгәк паалийитини башлайду, ижатниму давамлаштуриду. Хизмитидин қол үзмәй, Қазақ дөләт университетиниң журналистика факультетини тамамлайду вә иш орнини йөткәп, узун жиллар давамида “Коммунизм туғи” гезити редакциясидә мухбир, бөлүм башлиғи, кейинирәк “Арзу” журнали баш муһәрририниң орунбасари, Қазақстан Язғучилар иттипақи йенидики Уйғур әдәбияти кеңишиниң рәиси, әнди 1994-жилдин өмриниң ахириғичә “Жазушы” нәшриятида Уйғур редакциясиниң башлиғи хизмәтлирини атқарған жиллири әдәбиятимизни риважландуруш йолида әстаидил әмгәк қилди вә көплигән қәләмдашлири китаплириниң нәширдин чиқишиға, яш ижаткарларниң камаләткә йетишигә йеқиндин ярдимини, ғәмхорлуғини көрсәтти. Өзиму үнүмлүк ижат қилип, көплигән өткүр мақалә, очерк, эсселирини, публицистикилиқ мақалилирини вә поэзия, проза жанрлирида надир әсәрләрни яратти.

Савутҗан Мәмәтқулов өзиниң қирық жиллиқ ижадий паалийити җәриянида оқуғучиларға онлиған топламларни һавалә қилған екән. Уларниң ичидин “Өсәкни берип көрсәк” (1978-ж.), “Дехан қизи” (1982-ж.), “Яхшилиқ” (1987-ж.), “Меһрим” (1991-ж.), “Мән вә Некрасовниң йәттә мужиги” (1995-ж.), “Яғач нан” (2001-ж.), “Мән ишәнгән тағлирим” (2002-ж.), “Зия Сәмәдий” (2003-ж.) намлиқ китаплири тәқчәмдә худди қиммәт әсәр-әтиқидәк сақлинип туриду. Һәрбир китави — әдәбиятимизға қошулған чоң төһпә, әвлатларға қалдурған бебаһа мирастур.

Поэзия қаидилирини мукәммәл билидиған Савутҗан — кимни, немини язмақчи болсун, һәммини аддий тил вә алаһидә услуб билән оқуғучи һәйран қаларлиқ дәриҗидә тәсвирләп бериш маһири. Бир данишмән мундақ дегән екән: “Мән поэзияниң немә екәнлигини билимән, лекин мениңдин сорисаңлар ейтип берәлмәймән...”. Һә, поэзия шундақ ениқлимиси йоқ чәксиз чоңқур, чәксиз чоң һадисә, поэзия мәхсити – һәқиқәт, пикирниң әң алий җәрияни, шаирлар болса, пикир маһирлиридур. Буни Савутҗан чоңқур чүшәнгән һалда дайим издәнди, йеңиликқа интилди, поэзия муһитида әркин ғулач ташлап, надир әсәрләрни яратти, униң пири аталди.

Савутҗан Мәмәтқуловниң нәсрий әсәрлириму лирикилиқ туйғулар билән жуғирилған. Қәлимигә мәнсүп очерк, эссе, публицистикилиқ мақалилири қәлб әмри билән йезилған, тәсири күчлүк. Болупму муәллипниң 2001-жили нәшир қилинған “Мән ишәнгән тағлирим” топлиминиң орни өзгичә. Униңдики “Талаға чиқсам шамили” романи вә “Өлгәндин кейинки өлүм” повести һәркимни өзигә мәһлия қиливелиш қудритигә егә. Мәзкүр повесть ШУАРда нәшир қилинидиған “Дуния әдәбияти” журналида 2001-жили бесилип, тарихий Вәтинимиздики қериндашлиримиздиму чоң қанаәтлиниш һасил қилған. Шуларниң бири, ШУАРлиқ алим Осман Исмайил өзиниң бизгә, гезит редакциясигә әвәткән инкас-мақалисида мундақ дәп язған екән: “Өлгәндин кейинки өлүм” повестида кишини мәһлия қилидиған нурғун көрүнүш-тәсвирләр бар. Йәнә шуни ейтиш керәкки, униңда наһайити жанлиқ һәм тәсирлик тил ишлитилған. Муәллипниң талантлиқ шаир екәнлиги бизгә мәлум. Шуниң үчүнму пишшиқ тавланған чирайлиқ сөзләрни дәл жайида кәлтүрүп, вақиәликни гоя еқин судәк раван баян қилип бәргән.

Умумән, мәзкүр повесть жуқури бәдиийлик маһарәт билән йезилған болуп, у йеңи пикир, мукәммәл қурулма вә гөзәл тилға егә надир әсәрдур. Мәзкүр әсәрниң һазирқи заман уйғур әдәбиятида мунасип орун егиләйдиғанлиғиға ишәнчимиз камил”.

Шаирниң драматургия жанридиму қәләм тәвритип, «Мәғруп» намлиқ сәһнә әсәрини язғанлиғини биләттим.

Савутҗанниң хелә талланма әсәрлири башқа милләтләр тиллириғиму тәржимә қилинип, улар көрнәклик әдәбиятчилири тәрипидин жуқури баһаланған. Жүмлидин “Өлүмдин кейинки өлүм” повести рус тилиға тәржимә қилинип, 1996-жили “Простор”журналида бесилди.

Өз новитидә Савутҗан Мәмәтқуловму шу хәлиқләрниң намайәндилири Абай, А.Пушкин, Н.Некрасов, Е.Евтушенко, Ч.Айтматов, О.Сүлейменов, Р.Ғамзатов, М.Җәлил, А.Арипов, С.Иманасов, Е.Раушанов вә башқиларниң әсәрлирини ана тилимизға тәржимә қилип, китапханлиримизға йоллиди. Шундақла дуния классиги Шекспирниң “Король Лир” драмисини уйғурчә «сөзлитип», Уйғур театрида қоюлушиға сәвәп болуши — мәдәнийитимиздики шанлиқ вақиәдин болди.

Савутҗан Мәмәтқуловниң узун жиллиқ үнүмлүк ижадий әмгиги мунасип баһалинип, у Қазақстан Язғучилар иттипақи вә “Уйғур меценатлири” клубиниң “Илһам” мукапатлириниң лауреатлири аталди. ХХҖ Россия, Тажикстан, Түркия, Франция қатарлиқ мәмликәтләрдә болуп өткән чоң баш қошушларға қатнишип, ана тилида шеирлар оқуп, миллитимиз шәнини көтәрди.

Көрнәклик қәләм саһиби Савутҗан Мәмәтқуловниң язғинидин язидиғини көп, арман-мәхсәтлири йүксәк еди. Уларни мән жутдиши сүпитидә яхши биләттим. Өзиниң вә жутдашлириниң яшлиқ дәвригә беғишланған повести вә уйғурлар һаятидики ақ дағ “Ату” паҗиәсиниң сирини ечип беридиған роман вә башқиму әсәрләрни язмақчи болуп, тәйярлиқ көрүвататти. Әпсус, улар йезилмай, қалди. Шаирниң 70 вә 75 жиллиқ тәвәллудлири униңсиз өтти.

Шу хатирә-мәрасимларда Савутҗан Мәмәтқуловниң исмини әбәдийләштүрүш тоғрилиқ гәп-сөз болуп, туғулған жутидики оттура мәктәпни вә бир кочини шаир намида аташ тәклиплири җамаәтчилик тәрипидин кән қоллап-қувәтләнгән еди. Бирақ униң кәйнидин меңип, тегишлик җайларға йолуқуп әмәлгә ашуридиған һечким болмиди. Һәммиси җим...

Яхши, соваплиқ ишниң әтә-кечи йоқ. Савутҗан Мәмәтқуловниң 80 жиллиқ тәвәллуди нишанлиниватқан мошу жили униң исмини әбәдийләштүрләштүрүшкә биз, зиялилар, толуқ сәпәрвәр болушимиз лазим. Буниңда асасий иш-вәзипиниң Қазақстан Язғучилар иттипақи йенидики Уйғур әдәбияти кеңиши зиммисигә чүшидиғанлиғи өзлүгидин чүшинишлик. Шундақла әдәбиятшунаслиғимизда шаир вә язғучи Савутҗан Мәмәтқуловниң ижадини үгиниш мәсилисигә жиддий көңүл бөлүнүш лазимлиғини алаһидә тәкитлимәкчимән. Шаирниң надир әсәрлири кәлгүси яш алимлар үчүн бай мәнбә әмәсму. Шуниң үчүн язғучиниң поэзия вә проза әсәрлирини топлап, уларни китап қилип нәширдин чиқарсақ, чоң соваплиқ иш қилған болар едуқ. Уни күтүватқан китапханлар нурғун, мәктәп оқуғучилириму уларға бәк муһтаж. Буниңға қолида бар мәдәнийитимизниң җәнкөйәрлири чоқум ярдәм қилиду, дегән үмүттимән.

Шаирлиғим – шаһлиғимдур, тажу-тәхтим, шеирийәт!

Тажу-тәхтим шеирийәт

Үмүтүмдәк алға башлап, кәлмәктисән, шеирийәт,
Һаятлиққа һәмдәм яшнап, кәлмәктисән, шеирийәт.
Мениң билән кечилири сөһбәт қуруп таңғичә,
Утуқларға қәдәм ташлап, кәлмәктисән, шеирийәт.
Қәлбимдики дәртлиримсән,
шатлиғимсән, шеирийәт,
Пәрзәндимдәк һаяттики татлиғимсән, шеирийәт!

Бу һаятниң егизу-пәс йоллиридин атлидим,
Мүшкүлләргә дуч кәлгәндә
раһи жиғлап, датлидим.
Оқуш үчүн башлап қойған ахириға йетәлмәй, –
Жәһил ичрә талай қетим китавимни қатлидим.
Шундақ чағлар өзең маңа
дәрман бәрдиң, шеирийәт,
Пак дилимға изгү тиләк, арман бәрдиң, шеирийәт.

Һәммисидин кәчтим, амма кечәлмидим сениңдин,
Сөйүп кәлгән үчүн сени бар вужудум, женимдин.
Еғир дәмләр қоллап мени, болдуң тағдәк яр-йөләк,
Һәр қуруңни яздим сениң, тамған жүрәк қенимдин.
Яхшиликни күткән дәмдә, нижат болдуң, шеирийәт,
Көз нурумда, қәлб корумда иҗат болдуң, шеирийәт.

Мениң билән кәлмәктисән, жүригимни чоғ қилип,
Вужудимни тәптиң билән бәмисали қоғ қилип.
Шуңа сени шәрәпләймән, ишәнчиңни ақлаймән,
Қолумда дәст көтәргәймән, ләпилдитип, туғ қилип!
Бу наятта издәп тапқан, тәләй-бәхтим, шеирийәт,
Шаирлиғим – шаһлиғимдур,
тажу-тәхтим, шеирийәт!.

Көзүм қарчуғида жанижан, вәтән

Мәйли, жүригимгә урсаңму хәнҗәр,
Анардәк езип ич, мәйлигә қанни.
Ишлириң бәрмигәй, әй, рәқип сәмәр,
Сетип алалмайсән, иман-вижданни!

Көксүмдә булғанмай туриду аппақ,
Тақабил турушқа һәм етәр дәвət.
Мәйли, чишлиримни мениң уруп, чақ
Қәлбимдә Вәтәнгә чәксиз муһәббәт!

Шу отлуқ сөйгүдин алимән нәпәс,
Тилимда, дилимда һәр қачан – Вәтән.
Яшаймән у билән мәңгү һәмнәпәс,
Көзүм қарчуғида жанижан – Вәтән!

Бағримни әйлисаң, мәйли, миң парә,
Көзлирим алсаңму әгәрдә оюп.
Издәймән дәртләргә ичимдә чарә,
Бақимән әма көздә вәслиңгә тоюп.

Мөһүрдәк бесилған жану-тенимға,
Униң һаятбәхш отлуқ сөйгүси.
Алимән шипабәхш томур-қенимға,
Шу от билән йенип, бағрим көйгүси.

Демәк, урунишиң бенөддә, бекар,
Мени қилалмайсән, һеч қачан тәслим.
Мән өлсәм, кәйнимдә издашлирим бар,
Кимлигин көрситәр жәңгивар нәслим!..

Вәтән мәдһийәси

Вәтән мәдһийәси – милләт иқбали.
У миллион жанларниң қәлб садаси.
Милләтниң өзлүги – бәхит тимсали,
Мән әшу нахшиниң шәйда, гадаси.

Мәдһийәң яңриса өрләйду туғум,
Асману-пәләктә йәлпүлдәп, сойлап.
Жүрәктә ташқинлар туғянлиқ туйғум,
Әркимни өткәндәк болимән тойлап!

Қолумни көксүмгә қоюп туримән,
Йәру-көкни чулғап, яңрисаң мәһәл.
Ичимдә тоймастин хәндан уримән,
Нурлуқ тәғдиримгә қойғандәк һәйкәл.

Он икки юлтузлуқ, мавий байриғим,
Йәлпүлдәп, гөзәл түс алар асманим.
Шатлинип милләту-еләт, аймиғим,
Саңа тазим қилар, Өзбәкстаним!

Мәдһийәң-тәлийим,
У әрку-бәхтим,
Роябиға чиққан әсирлик арман.
Мубарәк, бу амәт,
Алтун тажқ, тәхтим,
Бүйүк дөләт болдиң, йоқтур шәк-гуман.

Вәтән мәдһийиси – чин испат аңа,
Болғиниң раст болсун, улуқ мәмликәт.
Турғайсән турғиничә бу кедим дуния,
Бәрқ уруп гүлләвәр, әбәдил – әбәт!..

Тапиду көнүм

Қәбристан жимлиғин бузмақ – чоң гунаһ,
Вақираш – өткәнләр роһиға зәрбә.
Сән шуңа бу иштин болғайсән агаһ,
Мазарға яришар гүл-чечәк тәрсә!..

Мунда мүмкин әмәс, нахшиму ейтиш,
Көңүлни хуш қилип һәм челишму саз.
Сайида дәм елип һәм ухлап йетиш,
Чиқармақ һәқ пәқәт, пичирлап аваз!

Қәбирләрни қилмақ савап, зиярәт,
Өткәнләр роһиға атап әйләш дуа.
Аллаһ каламидин қилса тилавәт,
Гунаһин мәхпирәт әткүси худа!..

Әзән авазидин көңли хуш тартип,
Роһлири һәм йеник болар еткәнләр.
Жәннәт бағчилирин дилдин яритип,
Қәлбигә хошаллиқ толар өткәнләр.

Күнигә бәш қетим әзәнни аңлап,
Сәждигә баш қойған чағда һәр адәм.
Күнигә бәш қетим қилвигә қарап,
Дуа тәләп қилип, тураркән һәрдәм.

Қәбристан инсанчүн ахирқи бекәт,
Соримас, демәс у «Байму йә гадай!»
Жан тәнни тәрк әткән адаққи пурсәт,
Жисмимиз вә ундин алғусидур жай!

Шаһму, сулайманму, ханму, хақанму,
Һәммини бағриға алиду өлүм.
Һаятта ким болған: яхши-яманму,
Шу ана топрақтин тапиду көнүм!..

Өмрүм давами

Өзәмдин сораймән:
– Сән кимсән ахир?
Теги-тәктиң ким, йәттиң немигә?
–Иҗат қип келимән,
Мәнму бир шаир,
Жүргән әл, Вәтәнниң һәрдәм ғемидә!

Қедимий жут екән тәктим Хонихай,
Ата-анам туғулған шу қутлуқ жайда.
Йолум чүшүп, барсам аңа хайнахай,
“Шаиримиз кәпту!” – дәп, миндүрәр тайға.

Қайрилмас қәләмдә қаздим мән гөһәр,
Қәлбимниң төридә йезилар һәр қур.
Пешанәмдин раһи тамчип ақар тәр,
Пикрим жилвисидин чачар аңа нур.

Ойлаймән, язғиним хәлқимгә йеқип,
Бәрдиму уларға нәп, роһий озуқ.
Өзәмчә түгимәс ойларға петип,
Көңлүмгә алимән махтап қойса зоқ!

Язғиним кимгидур яқар, йә яқмас,
Мәнму иҗадийәт мухлис гадаси.
Пәрвазда шеирим қанити талмас,
Йәр-көкни чулғийду, қәлбим наваси!

Әшу навада жәм дәрдим, шатлиғим,
Йәткиним, йәтмигән арзум мүжәссәм.
Өмрүмниң давами – нәзмим-татлиғим,
Әвлатқа мирас боп қалса, бәс, өлсәм!..

Жут муһәббити

Чираққа интилған пәрванә мисал,
Интизар қәлбимни саңа яққини.
Кәлдим қучиғиңға сеғинип хошал,
Һөснүңгә мәһлия, тоймай баққини!

Сениңдә улғайдим, пәрзәнт аталдим,
Шу күндин от алди меһриң дилимда.
Музлисам, сөйгүңдин атәш чоғ алдим,
Сөзлисәм – күй болди намиң тилимда!

Намиңни нава қип, ейтип келимән,
Туғ кәби көтүрүп, жутум! – дәп сени.
Ишқиңни нахшамға кетип келимән,
“Жүрәктә һеч өчмәс отум!” дәп сени!

Иҗатта өрлидим, шу от түпәйли,
Сөйгү әшъаримда әлгә тонулдум.
Яркитим бир сәндә көңлүмниң мәйли,
Сән сәвәп бәхитлик, тәхтлик болдум!..

Бәхтияр оғлуңмән, күйчи-иҗаткар,
Бағримға Бағөсәк йешиллиғи яр.
Сени дәп мәсхуш боп чалимән дутар,
Көркүңгә мән ашиқ болғач беқарар.

Шәйда боп өтимән,
Һаятлиқ таки,
Қәйәрдә яшимай, намиң яд етип.
Сән барсән,
Дегәймән: “Бу өмрүм бақи,
Достларни нахшамда жүрсәм шат етип!..”

Өчмәйду жүрәк отум

Кәлсәм, кәткүм кәлмәс қойниңдин, жутум,
Сән өзең пәрвишләп, қилғачқа учум.
Дилдики бесилар сеғиниш отум,
Кәвсәр сулириңдин ичсәм бир очум!

Жираққа кәткән чағ әйләп мән тавап,
Ишқиңни күй қилип, чалимән равап.
Сени дәп яшаймән өмрүм баричә,
Сөйгүңдин өртинип, дил-бағрим кавап!

Дуниядa немә көп, гөзәл жутлар мол,
Сән селип келисән, өзлигимгә һул.
Алдиңда баш егип, дилбәндиң мисал,
Разимән болушқа саңа чакар, қул!

Ким болмай, хизмитиң етип өтәймән,
Қанатлиқ нахшамға сөйгүң пүтәймән.
Иҗатта ишәнчиң ақлиялмисам,
Шаириң болмастин тозуп, жүтәймән!

Кәлсәм, кәткүм кәлмәс, қойниңдин, жутум,
Сән мениң байлиғим, бәркитим, қутум!
Сени сөйгән үчүн жандин Яркитим,
Өчмәйду та әбәт, бу жүрәк отум!..

Булбулларниң арисида үнүм йоқ

Қисай десәм қулиғимға – гүлүм йоқ,
Булбулларниң арисида – үнүм йоқ.
Башқиларға күлүп бақти қуяшму,
Амма мениң нурин чачар күнүм йоқ.

Сәһраларға кетәй дедим, баш елип,
Көзлиримгә әләм билән яш елип.
Рәқипләргә етиш үчүн таш елип,
Өлүвалай десәм, маңа өлүм йоқ.

Һәсрәт чекип, жүригимму езилди,
Пешанәмгә тартқулуғим йезилди.
Гунаһлирим көз алдимда тизилди,
Қандақ қилай, яшаш үчүн көрүм йоқ.

Тәлийим каж туғулдумму һаятқа,
Яки Тәңрим алмидиму қанатқа.
Немә дәймән жавап берип әвлатқа,
Әл алдида адәмсүпәт түрүм йоқ.

Яратқанму маңа рәһим әтмиди,
Азап, күлпәт бешимдин һеч кәтмиди,
Панагаһим йә қәдримгә йәтмиди,
Һәққә бақар, нетәй, очуқ көзүм йоқ.

Қилалмидим арминимни иҗавәт,
Әзди ғерип-мискин көңлүм ризаләт,
Болди ахир таки рози қиямәт,
Бу дуниядa әнди маңа көнүм йоқ!..

Демәймән “әпсус”

Өткән күнлиримгә қилип пушайман,
Өткән өмрүм үчүн демәймән, “әпсус!”
Қилдим изгүлүкни дайима арман,
Бәлки, иш-әмәлим болғачқа дурус.
Яшидим бир инсан арзу әткидәк,
Тәңрим йешимға яш қошти боп сехи.
Қилған иҗадимдин көңлүм ичти су,
Йәнә әшъарларни язармән техи!..
Иҗат бостаниға тикип бир көчәт,
Уни пәрвиш қилдим берәр дәп һосул.
Тәржимә һалимға у мениң һөҗҗәт,
Аңа болған үчүн мән өзәм мәсъул.
Көчитим мевигә кирди, миң шүкүр,
Әнди сайисида, алғайдурмән дәм.
Әгәр ишәнмисәң, өзең келип көр,
Унда чәккән азап, шатлиқлирим жәм!
Гәр бағвән болмисамму, өмрүм беғини
Гүлзар әтмәк үчүн әжримни бәрдим.
Әслитип турушқа яшлиқ чеғини,
Таллидим, хилму-хил гүлләрни тәрдим.
Мәйли, мәндин қалса әркин әвлатқа
Мирас болуп, азат, ават бағ, чимән.
Мениң ким болғинимни таки һаятта,
Унтумай, әсләп қойса бәс, Ана-Вәтән!..

Гүлчи ана

Ханамда ечилған анам тиккән гүл,
Ғунчилап һәр мәвсүм турар яп-йешил.
Тоймастин бақимән – хуштар бу көңүл,
Димаққа һид чачар, шу қәдәр есил…

Анам гүлчи болған үчүн көргәнләр,
«Гүлчи ана» дәпму қойған екән нам.
Әйнә шу гүлләрниң гәштин сүргәнләр,
Анамға кәлтүргән дилдин еһтирам.

Анам бу аләмдин өткини қачан,
Амма гүллиридә меһри бар еник.
Аңа баққинимда гоя һәр заман,
Гүлләрдин келиду анам алған тиник.

Анамниң ишиға варис жүп қизим,
Қарайду пәрвишләп, авайлап һәрдәм.
Йорутар ханамни икки юлтузум,
Жүргән кәби анам биз билән һәмдәм.

Гүл сөйүп, өстириш биз үчүн адәт,
Гүлләр – көңүлләрни етип келәр рам.
Ханам ичрә кирсәм, тиләп маңа амәт, –
Күлүп турғинидәк, сезиләр анам!..

Бүйүк бәхтиң

Аяқта жүргиниң – шу бүйүк бәхтиң,
Узақни көргиниң – шу бүйүк бәхтиң.
Өмриңдин өткән һәр пурсәту-дәмниң,
Гәштини сүргиниң – шу бүйүк бәхтиң!

Қолуңда тутқиниң – шу бүйүк бәхтиң,
Сорунда утқиниң – шу бүйүк бәхтиң.
Әзизләп, қәдирләп, сөйгән жүрәктин
Яриңни қучқиниң – шу бүйүк бәхтиң.

Тәпәккүр әткиниң – шу бүйүк бәхтиң,
Арзуңға йәткиниң – шу бүйүк бәхтиң.
Арманлиқ аләмдә иҗат, меһнәт қип,
Гаһ тәрләп кәткиниң – шу бүйүк бәхтиң.

Ойларға патқиниң – шу бүйүк бәхтиң,
Қошақлар қатқиниң – шу бүйүк бәхтиң.
Әл билән өм яшап, жүрәк риштиңни
Риштигә чатқиниң – шу бүйүк бәхтиң.

Һәқни яқлиғиниң – шу бүйүк бәхтиң,
Сүкүт сақлиғиниң – шу бүйүк бәхтиң.
Мәрт, мәрданә яшап, хәлқим ишәнчин
Дилдин ақлиғиниң – шу бүйүк бәхтиң!..

Адәмләрдин сораймән

Бу гүлшән ичрә йоқ
Бақа гүлигә сабат.
Һәҗәп саадәт ерур,
Қалса яхшилиқ билән ат!
Әлишер Наваий.

Адәм болуп яралдимму дунияға,
Адәмләрчә ундин яшап өтәймән.
Бу һаятта яхшиму бар, яман бар,
Яхшилардәк ундин яшнап өтәймән.

Ким билиду, яхшимәнму, яманму,
Ишлиримда бардур бәлки баһаси.
Басқан йолум қиңғирму йә раванму,
Раван болса, у жүрәкниң даваси!

Дәйду: «Йоллар чин йолдашни синайду»
Йоллиримда көпкә һәмра болғанмән.
Яман йолдаш, достини бәк қийнайду,
Шундаққиму талай гува болғанмән!

Амма өзәм рәнҗитмидим һечкимни,
Һеч кишигә тилимидим яманлиқ.
Достлар үчүн тәңгә бөлдүм ненимни,
Тилигиним – адәмләргә аманлиқ!..

Путлашсамму бесип өткән йолларда,
Жиқилмидим, таяндим өз күчүмгә.
Тама билән бақмидим һәм қолларға,
Дәртлиримни жутуп кәлдим ичимгә.

Адәм болуп бу дунияға яралдим,
Адәмләргә дайим йөләк болай мән.
Бу һаятта яшап, қандақ нам алдим,
Кимлигимни адәмләрдин сораймән...

Тәәҗүп

Қәбриңгә йоған қип намиң йезипту,
Намиңниң үстидә – сүрәт, әксиң бар.
Йезиқни нәқишләп, гүлләп безипту,
Мазариң тегидә өзең хаксар!..

Қәбриңгә бақтиму, ойлинип қалдим,
“Бу әсли ким болди? дәп, өткән әмәл”.
Бир ләһзә ойларниң ичидә талдим,
Бу ойлар бағримни әткәчкә қәмәл.

Һәйкилиң жиракқтин ташлинар көзгә,
Өзгә қәбирләрдин башқичә қәбриң.
Әқис-сада кәлди киргәндәк сөзгә,
“Йоқ екән, әл-жутта мисқалчә қәдриң!”

Бәлки, тирик чағда өткән хару-зар,
Оғлуң қойдимекин, көңлүңни хушлап.
Мәһир көрситипту, шу оғлуң-беар,
Дедим, тәәҗҗүптә, яқамни учлап!..

Өзиниң кимлигин нәмайән етип,
Мәхпий сирлирини әйләпту у паш.
Шу һарамзәдини аһ, ойлап йетип,
“Миң ләнәт!” дәп қарғип, көтиримән баш!..

Аләм течлиғини сақлаң, адәмләр!

“Яхшиликқа қол салсам!” дәймән,
“Яхшиликқа йол салсам!” дәймән.
“Яхшиликчүн мәңгү бузулмас,
Һеч упримас, һул салсам!” дәймән!

“Яхшиликни башлисам!” дәймән,
“Һәмдәм қәдәм ташлисам!” дәймән.
“Адәмләргә яхшилиқ тиләп,
Һаятлиқта яшнисам!” дәймән!

Әлгә қилип жүрсәм яхшилиқ,
Яхшиликтин көрсәм яхшилиқ.
Шу муратқа йәткиним мениң –
Хуш кәйпини сүрсәм – яхшилиқ!

Яхшиликни яқлаң, адәмләр,
Әл ишәнчин ақлаң, адәмләр!
Яхшилиқ қип, пүткүл аләмниң
Течлиғини сақлаң, адәмләр!..

Йөләк болуп яшаймән

Адәмләргә йөләк болуп яшаймән,
Изгү арман, тиләк болуп яшаймән.
Һәммигила меһрибану-қәдирдан,
Көксидики жүрәк болуп яшаймән!

“Жириғини йеқин қилсам” дегиним,
Мән уларниң ғәм-тәшвишин йегиним.
Сайә болсам томузларда бешиға,
Һәммисини бирдәк өзиз билгиним.

Чаңқиғанда меһрим қилай булақмән,
Қараңғуда янар болай чирақмән.
Адәмләрни бир-биригә өм қилип,
Яшай, амма болмай һижран-пирақ мән!

Һәр биригә дилдин бағлап муһәббәт,
Хизмәт қилсам, арминим йоқ та әбәт.
Ялвуримән яратқанға дуада
Дәп “Арзумни, қилғин мениң ижабәт!..”

Тапқиним өзең

Аләмни ахтуруп, тапқиним өзең,
Жүрәктин яқтуруп, тапқиним өзең.
Бәхту-тәхтимни бәрпа қилай дәп,
Тәңримгә ялвуруп, тапқиним өзең!

Гүл вәслиңни издәп болдум аварә,
Жүрәк-бағримни әйләп миң парә.
Аңа йетишчүн издидим чарә,
Тәңримгә ялвуруп, тапқиним өзең.

Бағлап өткәймән, вапа-садақәт,
Көрситип һәр чағ һиммәт, сахавәт,
Өмрим йолида көрүп һалавәт,
Тәңримгә ялвуруп, тапқиним өзең.

Күтсиму алда техи көп синақ,
Дилни әзсиму азабу-қийнақ.
Яшаймән саңа бағлап иштияқ,
Тәңримгә ялвуруп, тапқиним өзең.

Ишқиңға мени әйлидиң гада,
Өртинип, көйүп, болсамму ада,
Дәрдимгә ахир таптим мән дава,
Тәңримгә ялвуруп, тапқиним өзең!..

Сөйгү таравити

Муһәббәт – кона нәрсә, Уни һәр бир жүрәк сөйүп, яшартишқа қадир!..
Һади Тақташ

Сөймәк билсәң әсли улуқ саадәт,
Сөйүлмәкму зор иқбалдур аламәт.
Дилдин сөйүп, әзиз билип, бар инсан
Шуңа күйләп, қилип келәр таравәт!

Он сәккиздә кимләр-кимни сөймигән,
Ишқ отида ялқунҗинип көймигән.
Сөйгү қәдрин асримиған адәмниң,
Икки аләм һәм бәхтиму күлмигән.

Вапа, садақәт-сөйгүниң қалқини,
Пәрвиш әйләр, ашиқларниң алқини.
Аңа дучар болғанларниң һаятлиқ,
Өчмәй йенип турар, дилда ялқуни!..

Муһәббәткә тутқун болмас адәм йоқ,
Муһәббәттә дилхун болмас адәм йоқ.
Муһәббәтниң қудритини тән елип,
Чин ашиғу мәжнун болмас адәм йоқ!

Еһ, муһәббәт! Кимни әсир әтмидиң,
Ейткин өзең, шатлиқмидиң, дәтмидиң?
Нә қилайки, пәрваз қилип бешимдин,
Һума қуштәк зади әгип кәтмидиң.

Гаһ сазимни мәрғуллитип чалимән,
Көңүлләрни һәм яйритип алимән.
Маңа шәйда болған һәрбир жүрәктә,
Мәжузә боп, мәңгү яшап қалимән!..

Өргиләй, хәлқим!

Ана тилим, диним – өзлүгүм мениң,
Иманим паклиғи үчүн далаләт!
Улар дайим йоруқ йүзлүгүм мениң,
Аллаһчүн қилғиним һәр күн ибадәт.

Диним, тилим барки, мәвжутлиғим шу,
Қайси милләт үчүн еник тәнлигим.
Иккиси мән үчүн әң қиммәт инжу,
Унда жәм аләмдәк көңүл кәңлигим!

Қуръандәк муқәддәс, нан кәби қутлуқ,
Динимдин, тилимдин өргиләй, хәлқим!
Бағри саһавәтлик һәм меһри отлуқ,
Уйғурум – ғурурум, өзәнсән – бәхтим!..

Сени жошуп күйләш әһдим бар мениң,
Демәкки, алтун тажқ, тәхтим бар мениң!..
Тәхтимгә зор сөләт төкүп олтириш,
Инсанмән, әзәлий һәққим бар мениң!..

Ташполат НАМӘТОВ

Замандаш

**Рашидәм РӘҺМАНОВА,
«Уйғур авази»**

Буниңдин 50 жил муқәддәм Челәк йезисида дәсләпки мәшрәп қурулиду. Униң әзалириға наһийә мәркизигә җай-җайлардин хизмәт баби билән кәлгән адәмләр киргән. Йеши 80-85 яшлардики улар һазир Челәкниң әң һөрмәтлик мөтивәрлиригә айланди. Той-төкүн, нәзир-чирақта төрдин орун алиду. Шуларниң бири – бехәтәрлик хизмитиниң ветерани Насир Абдримовтур.

Бехәтәрлик сақчиси

Насир Йолдашоғли Абдримов 1940-жили Уйғур наһийәсиниң Ават йезисида көпбалилиқ дехан аилисидә дунияға кәлди. Униң атиси Йолдаш колхозниң терилғу ишлирида ишлисә, аниси Гунарәм колхоз ашханисида ашпәзлик қилди. Уларниң тоққуз пәрзәнди бар еди. Көп балилиқ аилиниң уруш жиллиридики тартқан җапасини ейтмисақму, чүшинишлик. Йолдаш ата билән Гунарәм аниниң балилири тиришчан болуп өсти. Болупму оғли Насир интайин идрәклик, оқушқа болған ихтидари жуқури еди. У Ават оттура мәктивини әла баһалар билән тамамлап, икки жил колхозда ишлиди. 1959-жили Алмута ветеринария институтиға чүшти. Алий оқуштин кейин Шәрқий Қазақстан вилайитигә қарашлиқ Курчинск наһийәсидики “Высокогорский” совхозида бир жил ишлиди. Андин өз жутиға қайтип келип, Уйғур наһийәлик комсомол комитетида хизмәт қилди. Өзигә жүкләнгән вәзипиләрниң һәддисидин аброй билән чиқидиған у 1967-жили партия комитети тәрипидин Уйғур наһийәлик Дөләт бехәтәрлиги комитетиға хизмәткә йөткилиду.

Насир Абдримов бу йәрдә тоққуз жил оператив хадим, чоң оператив хадим болуп ишлиди. Асасән, чегарида, Вәтән күзитидә болди. Андин бир йерим жил Кегән наһийәсидә хизмәт қилип, 1979-жили Челәк нәһийәси Дөләт бехәтәрлиги комитетиға авуштурулди. Челәккә келипла жуқурида аталған мәшрәп әһлигә қошулди. Наһийәниң тәрәққиятиға төһпә қошти. 1991-жили һөрмәтлик дәм елишқа чиқти.

Қәйәрдә ишлимисун, өз ишиға чин берилгән, тиришчан, һәр қандақ тапшурмини орунлашта вақитни үнүмлүк пайдилинишни билгән Насир Йолдашоғлиниң көпжиллиқ мевилик әмгиги мунасип баһалинип, униңға өз вақтида СССР Дөләт бехәтәрлик комитетини башқурған Ю.Андроповниң имзаси чекилгән милтиқ тәғдим қилинип, көплигән медаль бәлгүләр билән мукапатланди. Һөрмәтлик дәм елишқа чиққандин кейин Насир ака йәнә бирнәччә жил әдлийә хадими болуп ишлиди.

Мәлумки, Насир Абримовниң өмүрлүк жүпти Зәйтүнәм униң әң йеқин мәслиһәтчиси вә қоллап-қувәтлигүчиси болди. Узун жиллар Челәк наһийәлик алақә бөлүмидә һесапчи болуп ишлиған Зәйтүнәм һәдә Насир акиға икки оғул вә үч қиз һәдийә қилди. Яхши адәмләрниң пәрзәнтлириму яхши инсанлардин болуп йетилди. Һәммиси алий оқуш орунлирида билим алди. Насир ака билән Зәйтүнәм һәдә бу күнләрдә пәрзәнтлириниң вә 10 нәврисиниң яхшилиғини көрүп, шат-шадиман, хатирҗәм һаят кәчүрүватиду.

Үнүмлүк әмгәк қилип, бәхитлик аилә қуруп, бойидики есил хисләтлири — кичикпейиллиги һәм кәмтарлиғи түпәйли җәмийәт, ағинә-өңгә, уруқ-туққан арисида иззәт-һөрмәткә егә болған Насир Абримов бу күнләрдә өзиниң шанлиқ 80-баһарини қарши еливатиду. Шу мунасивәт билән униңға мустәһкәм саламәтлик вә узақ өмүр тиләймиз.

Әмгәкчиқазақ наһийәси.

Кичик вә оттура тиҗарәткә кәң йол

Турсун Якупоғлиниң шәһәр мәркизидә дукан, меһманхана, машиниларни ремонтлаш мәркизини ишқа қошқиниға бийил оттуз жил болди. Бу жиллар җәриянида сабиқ йеза егилиги механиги тиҗарәтчиликниң қир-сирлирини үгиништин ялиқмай, йәнә бир кәсип егилиди. У бағвәнчиликниң қир-сирлириниму толуқ өзләштүрди.

Түнүгүнки инженер, бүгүнки тиҗарәтчи

**Гөһәрбүви ИСМАЙИЛҖАНОВА,
«Уйғур авази»**

– Тиҗарәтчиликкә бәл бағлиғинимға әшу тохсининчи жиллардики ихтисадий боһран сәвәп болди ,– дәп башлиди гепини Турсун ака .– Шуңғичә жутдашлирим, қурдашлирим охшаш өз мутәхәссислигим бойичә ишлидим, жәмийәттики өзгиришләр мени тиҗарәтчиликкә үгәтти. Миң қатлиқ шүкри, бу ишниң йолини таптим. Тавакәлчиликкә бәл бағлиған бу ишимиз һазир бизниң аиләвий тиҗарәткә айланди ,–дәп әслиди у жилларни.

Яркәнтлик тиҗарәтчи Турсун Садиров һаят йолини варақлаймизкән, у замандашлириниңкидин һеч пәриқлинип кәтмәйду. 1961-жили шәһәрдики Киров (һазирқи Хелил Һәмраев) намидики уйғур оттура мәктивини тамамлап, Талғир шәһиридики йеза егилиги техникумида оқуватқинида һәрбий хизмәткә чақиртилди. Һәрбий хизмитини Камчаткида деңиз флотида төрт жил атқуруп, жутиға қайтип кәлди. Техникумдики оқушини давамлаштуруп, муваппәқийәтлик тамамлап, диплом билән ана жутиға қайтқан у, әмгәк паалийитини наһийәдики «Үчарал» колхозида инженер-механик болуштин башлиди.

Бир жил ичидила техникумда алған нәзәрийәвий билимини әмәлиятта синап, дәлилләватқан Турсун Садировни «Казсельхозтехника» карханисиға тәклип қилди. Бу йәрдә колхоз-совхозлар ихтияридики йеза егилигиниң һәр хил маркилиқ машинилирини мураккәп жөндәш ишлири мошу карханида әмәлгә ашурулатти. Йәнила шу техникиларниң наҗәтлик қисимлири мәзкүр иш орни арқилиқ тәминлинәтти. Яш, тәләпчан, жавапкәрчиликни чоңқур чүшинидиған мутәхәссис сода базисида тәминлигүчи болуп ишләйду. Бу ишта униңға наҗәтлик қисимларни сабиқ иттипақниң жай-жайлиридин елип келишкә тоғра келәтти. Шуниң үчүнму бу карханида ишләш җәриянида униң бармиған шәһәр қалмиди десиму болиду. Украина, Белорусия, Өзбәкстанниң барлиқ шәһәрлиридин дегидәк товарлар елип кәлди. Мана мошундақ ишләватқан бир пәйттә җәмийәттә түп-асаслиқ өзгиришләр йүз берип, кархана өз паалийитини тохтатти. Кәспигә бола бу ишқа үгинип қалған Турсун Садиров ишсиз қол қоштирип олтармиди. Жутдашлирини йеза егилиги техиникилириға, йеник машиниларға наҗәтлик запас қисимлар билән тәминләш тиҗаритини башлиди. Дәсләп Алмута, Талдиқорған, Өскәмән шәһәрлиригә қатнап, өзи елип келип, сетишқа тутуш қилди. Хәлиқниң ehтияҗиға қарап иш көргән Турсун ака тиҗаритини кәдәмму-кәдәм кәңәйтип, дуканниң йенида икки қәвәтлик меһманхана, һәрхил маркилик машиниларниң май йөткәш вә ремонтлаш мәркизини ечип, ишқа қошти.

«Ата көргән оқ йонар» дегәндәк, оғуллири Алимҗан билән Дилмурат атисиниң изи билән меңип, аиләвий тиҗарәттә сода-сетиқ ишлириға қол-қанат болмақта. Турсун акиниң рәпиқиси Жимиләм һәдә тиҗарәттә чәттә қарап турғини йоқ. Садировларда аиләвий тиҗарәтниң һесап-чоти шу яқниң зиммисидә. Һә, оғуллири алий билимлик мутәхәссисләр, Алимҗан кәспи бойичә тәнтәрбийә пәни муәллими, Дилмурат әдлийә хадими.

Садировлар тапқан тапавитиниң мәлум қисмини муһтажларға сәрип қилиду. Буни бәзиләр билсә, бәзиләр билмәйду. Чүнки Турсун ака башлиқ пәрзәнтләрму «Оң қолум бәргәнни сол қолум көрмисун» дегән нәқилгә қәтъий әмәл қилиду. Ейтайлуқ, наһийәлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизи бенасиниң селинишиға биркишилик үлүшини қошти. Буниңдин ташқири мәһәллидики турмуш шараити төвән һаҗәтмәнләргә, житим-йесирларға Роза-рамзан, Қурван һейт мәйрәмлиридә һәр дайим қол учини бәрмисә көңли имин тапмайду. Шуниңдәк яркәнликләр Турсун Садировниң шәһәрниң төвәнки қисмидики зәрәткаллиқни кәңәйтиш, йоллирини ясаш ишлиридиму башламчи болғанлиғини яхши билиду.

Тиҗарәттә мошундақ өз орнини тепип, кәмтарлиғини йоқатмастин, жут билән һәмнәпәс яшаватқанлиғини тәкитләймизкән, наһийәдики деханларниң Садировларға нисбәтән пикригә қулақ салмай мүмкин әмәс.

Наһийәдә деханчилиқта өзлирини синап келиватқан деханлар акимиздин миннәтдар. Чүнки уларниң һәрхил маркилик техникилири Турсун акиниң ярдимисиз маңмайду. Жилниң түгәл төрт пәслидә дәм елиш дегәнни билмәйдиған деханлар етизериқ, терилғу ишлириға тәйярлиқ көрүватиду. Улар Турсун акидин запас қисимлирини келәр жилниң һосули һесавиға миллионлап қәризгә еливатиду. Буни биз тиҗарәтчи акимизниң гәмхорлуғиниң ипадиси дәп чүшәндүк. Қорғастин та Қоңурөләнгичә уларниң һәммиси йәргә алма-өрүк, нәшпүт, қарөрүк, гилас-алича охшаш мевиларни көчирип, пәрвиш қилмақта. Өткән жили икки бассейниниң бирини ишқа қошуведи, йәнә бирини бу жили пайдилинишқа бәрмәкчи.

– Бағларда иш қизиди. Билсиңиз, мевә дәрәқлирини путаш ишлири февраль ейидин башланди. Вақтимизниң көп қисмини шу бағда өткүзүшкә тиришимиз. Нәвриләрму өсүп йетиливатиду. Уларниң алди алий оқуш орунлирини тамамлап, магистратурида билим еливатиду. Әнди һәдиңиз иккимиз уларниң ғеми билән яшаватимиз,– дәйду Турсун ака.

Шәһәр мәркизидики Ғожамияров намидики коча бойидики дукан, машина ясаш ишханисини, заманивий меһманханиларни арилап, пәм-парасити һәм тәдбирчанлиғи түпәйли көпчиликниң хиҗалитидин чиқип, қол учини созуватқан тиҗарәтчигә қайил болуп, иш-паалийитигә утуқлар тилән хошлаштуқ.

Панфилов наһийәси.
Турсунмәһәммәт МӘШҮРОВ чүшәргән сүрәт.

Учришиш

Өткән шәнбә күни Алмута шәһиридики А.Розибақиев намидики 153-мәктәп-гимназиядә яш шаир Вильям Молотовниң «Қәлбим асмини» шеирлар топлимини тонуштуруш мәрасими болуп өтти. Униңға «Варис» әдәбий-иҗадий бирләшмисиниң әзалири, устазлар вә оқуғучилар қатнашти.

Яш шаирниң китави тонуштурулди

Дәсләп кәчниң уюштурғучиси вә риясәтчиси Гүлминәм Дуганова шаирниң қисқичә тәржимиһали билән тонуштурғандин кейин оқуғучилар В.Молотовниң «Сирлиқ аләм» китавидин елинған мәнтиқий тапшурмилар, сүрәтлик тепишмақларни йешиш бойичә мусабиқигә чүшти. Андин шаир өзиниң «Сирлиқ аләм», «Көк бөрә әвладимән», «Юлтузларда арманлар» вә «Қәлбим асмини» намлиқ топламлириниң мәзмун-маһийити тоғрилиқ ейтип бәрди. Шундақла у оқуғучиларниң қизиқтурған соаллириға җавап бериш билән биллә китап оқушниң пайдиси, әһмийити һәққидә пайдилиқ мәслиһәтләрни бәрди.

Шаир мухлислири – башланғуч вә чоң синип оқуғучилири Вильям Молотовниң Вәтән, ана, ана-жут вә балиларға беғишланған шеирлирини ипадилик ядқа оқуп, көпчиликни чоңқур тәсиратқа бөлиди. «Варис» әдәбий-иҗадий бирләшмисиниң әзалири болса, В.Молотов иҗадийитиниң алаһидиликлиригә тохтилип, мәктәп оқуғучилириға китап оқуш арқилиқ роһий дуниясини йорутушниң муһимлиғи һәққидә ейтип бәрди. Өз новитидә, яш шаир Абдулҗан Азнибақиев өзиниң йеқи нәширидин чиққан «Жүрәк альбоми» намлиқ китавини мәктәп китапханисиға тәғдим қилди. Кәчни гимназияниң талантлиқ нахшичилири музыкилиқ соғилири билән техиму җанландурди.

Кәч ахирида мәктәпниң ижтимаий педагоги Нуржамал Садиқова меһманларға миннәтдарлиқ билдүрүп, мәзкүр кәчни уюштурушта алаһидә күч чиқарған уйғур тили вә әдәбияти пәниниң муәллимлириниң ишиға утуқ тилиди.

Өз новитидә, меһманму мәктәп мәмурийитигә, оқуғучиларға рәхмәт ейтти.

**Қолдаш ШӘМШИДИНОВ,
Абай намидики Қазақ миллий педагогика университетиниң
IV курс студенти.**
Алмута шәһири.

Дүгләк үстәл

Күн тәртивидә: мевә вә көктат

Мәлумки, дөләтлик программилар түпәйли ахирқи жилларда Қазақстанда йеза егилиги саһаси үнүмүк тәрәққий етиватиду. Шундиму, диққәткә сазавәр мәсилиләр аз әмәс. Йеқинда Қазақ мевә-көктат илмий-тәтқиқат институтида ушбу саһаға бағлиқ “дүгләк үстәл” болуп өтти.

**Рашидәм РӘҺМАНОВА,
«Уйғур авази»**

Униңға алимлар, елимизниң барлиқ регионлиридин кәлгән дехан егиликлириниң рәһбәрлири, жүмлидин Әмгәкчиқазақ наһийәсидин «Интеграция-Тургень» җавапкәрчилиги чәкләнгән йолдашлиғи, «Суздалева» дехан егилигиниң вә «Одақ» Альянсиниң вәкиллири иштрак қилди.

Баш қошушни киришмә сөз билән ачқан Қазақ мевә-көктат илмий-тәтқиқат институтиниң илмий кеңишиниң рәиси Серик Садықов муһакимә қилинидиған мавзуларға тохталди. «Дүгләк үстәл» әтрапида йеза егилигиниң 2021-2023-жиллири дөләт тәрипидин қоллап-қувәтләшкә муһтаж саһалири вә йешилишини күткән мәсилиләр һәққидә сөз қозғалди. Жүмлидин, алимлар йеза егилиги саһаси хадимлириниң яңиюни вә йәл-йемиш дәрәқлирини сертификатлаш мәркизини қуруш, заманивий технологиялар вә биотехнологиялиқ йолларни қоллиниш арқилиқ мевә билән үзүмниң қазақстанлиқ сортлирини бәрпа қилиш, уларниң генофондлирини тәтқиқат қилиш вә сақлап келиш, Қазақстанниң һәрхил климатиға бәрдашлиғини ениқлаш, өрүк, абрикос, яңақ пәрвиш қилиштики бәзибир қийинчиликлар вә уларниң алдини елиш, интенсивлиқ бағларда пәрвиш қилинидиған мевиниң сортлирини өстүрүш технологиялирини тәрәққий әткүзүш, бөлҗүргән вә башқиму өсүмлүкләрниң баһалиқ сортлирини сағламлуштуруш вә көпәйтиш системисини ишләпчиқиш, клон фондлиридики апортни интенсификациялаш, дәрәқләрни карантинлиқ зиянкәшләрдин қоғдаш, биоагентларни қоллиниш, қазақстанлиқ алма сортлирини, жүмлидин апортни фитопатологиялиқ тәтқиқат қилиш вә униң һосулдарлиғини ениқлаш, мевә дәрәқлири үчүн ховуплуқ бактериаллиқ, микоплазмилиқ ағриқларни тәтқиқ қилиш, униң қайси регионларда көпирәк тарқилидиғанлиғини ениқлаш, алдини елиш, яңию вә қоғун-тавуз генофондини тәтқиқ қилиш, уни толуқтуруш, сақлаш вә тарқитиш, помидор, тәрхәмәк, кава, пияз, самсақ вә лаза сортлирини тәтқиқ қилиш, сақлаш вә тарқитиш охшаш тәклип вә пикирлирини тиңшап, қаралған мәсилиләр бойичә Қазақстан Жумһурийити Йеза егилиги министрлиги Миллий аграрлиқ илмий-оқутуш мәркизиниң мудирлар кеңишигә мураҗиәт қилидиған болуп келишти.

Әмгәкчиқазақ наһийәси.

Ирадә

һаятқа иштияқ

**Сабирәм ӘНВӘРОВА,
«Уйғур авази»**

«Электрик Бәхитҗан». Чонҗа йезисидила әмәс, наһийә хәлқигә мана шу нам билән тонулған Бәхитҗан Нурдунов – «Көз қорққақ, қол батур» дегән мақалға әмәл қилип яшаватқан қәһриман жигит. һаят униң путлирини күчидин айрисиму, жүригидики һаятқа болған иштияқидин айриғини йоқ. Буниңдин 25 жил илгири, алма дәриғидин жиқилип, тәғдир тәқәзаси билән наказлар һарвусиға бағланған у бүгүнки күндә өз кәспиниң маһири. Раст, Бәхитҗан Баһавдуноғли дөләтниң ғәмхорлуғидики инсан. Бирақ униң көзқаришида өмүр сүрмәк – йәп-ичип күн өткүзүш әмәс, бәлки өзәңниң җәмийәткә ярамлиқ шәхс екәнлигини дәлилләш.

Пурсәт яр берип, исми көпчиликниң еғизида жүргән иradилик инсанниң өйигә кәлдуқ. һойлидики гаражға догиланған түрлүк-түмән буюмлардинла бу өйдә он қолидин һүнәр тамған инсанниң яшайдиғанлиғини байқавелиш тәс әмәс. Бизни көрүп, хошаллиқтин беши көккә йәткән электрик бар ишини тохтитип, биз билән һәмсөһбәттә болди. Соаллиримизға җавап бәргәч, һаяти һәққидә сөзләп бәрди...

Бәхитҗан Баһавдуноғли 1961-жили Чонҗа йезисида дунияға кәлгән. Илия Бәхтия намидики 3-Чонҗа уйғур оттура мәктивидә билим елип, 8-синиптин кейин өз ихтияри билән һүнәр егиләш мәхситидә СПТУда оқуйду. 1985-жилдин 1987-жилғичә Вәтән алдидики һәрбий борчини өтәйду. Талғирдики техникумда электрик-механик мутәхәссислиги бойичә тәһсил көрүп, хизмәт қилишқа башлайду. Андин Алмутидики йеза егилиги институтиға оқушқа чүшиду. Лекин биринчи курсни тамамлиғандин кейин, ойлимиған йәрдин накалар һарвусиға бағлинип, оқушини ташлашқа мәҗбур болиду. һаятидики бу буруш яш жигитниң өмрини қийинлатсиму, алға қойған арзу-арманлирини күмпәйкүм қилалмайду, әлвәттә.

– һәр адәмниң пешанисиға йезилған тәғдири болиду, – дәйду сөһбәтдишим. – Бешимға кәлгән апәтни Аллаңиң маңа йоллиған бир синиғи дәп билдим. Мән путумдин айрилдим, лекин һаятимдин айрилғиним йоққу! Мана шу ой маңа үмүт һәдийә қилди. һаятимдики шу бир вақиәдин кейин 6-7 жил өмрүм ағриқханиларниң ишигини яқилаш билән өтти. Ахири бешимға кәлгән синаққа бойсунушум наҗәтлигини чүшәндим. Алған билимимни ишқа қошуп әмгәк қилишқа башлидим. Бара-бара хеpидарлиримму көпәйди. Электрик-механик болуш мениң арминим еди. Өмүр йолумда дуч кәлгән тосалғулуқларни йеңип, арминимға йәттим. Бәхитҗан өз сөзидә болупму, синип йетәкчиси болған Рашидәм һезмахуновадин бәк миннәтдар екәнлигини алаһидә тәкитлиди.

Бүгүнки күндә шәхсий тиҗарәтчи сүпитидә тонулуп, адил әмгиги билән әлниң алқишиға сазавәр болған Бәхитҗан Нурдуновни хошна наһийәләрдин издәп келидиған хеpидарлириму көпәйгән. «Қушқач болсиму, қассап сойсун» демәкчи, өз кәспигә садиқ хизмәт қилидиған электрикниң алға қойған мәхсәт-планлириму нурғун. Узун жиллар топлиған тәжрибисини һазир иниси Рустәм Нурдуновқа үгитип, иккиси анисиға яр-йөләк болуп яшимақта.

Бәхитҗан Баһавдуноғлиниң дунияға 11 пәрзәнт елип кәлгән аниси Маһинур Ниязова арқа сәптә хизмәт қилған әмгәк ветерани. Балилириниң барлиғини җәмийәткә ярамлиқ шәхсләрдин қилип тәрбийиләп, улардин 33 нәврә, 20 чәврә, 3 әврә сөйгән нураний ана пат-йеқиндә 90 яшниң даваниға қәдәм басидекән.

Елимизниң Тунҗа Президенти – Елбасы Нурсултан Назарбаев «Тәрәққий әткән дөләтләрдики әң асасий қаидә – хизмәт адәмни әмәс, адәм хизмәтни издәйду», дәп тәкитлигән еди. Бәхитҗан Нурдуновниң пикричә, әң муһими, хизмәт қилишқа нийәт болуши керәк. Чүнки нийәт қилған адәмгә хизмәт тәйяр. Дәрһәқиқәт, иradилик инсанниң һаятқа болған муһәббити вә әмгәксөйгүчлүги һәммини қайил қилмақта.

Аилә қәдрийәтлири

ӘВЛАТ ТӘРБИЙИСИ – милләт келәчигиниң капалити

Елимизниң Тунжа Президенти – Елбасы Нурсултан Назарбаев «Келәчәккә нишан: мәнивий йеңилиниш» мақалисида «Әгәр йеңилиниш әлниң миллий-мәнивий томуридин озуқ алалмиса, у адишишқа башлайду» дәп мәнивий йеңилинишниң асасий йөнилишлирини ениқлап бәрди. Демәк, қедимий дәвирләрдин башлинидиған, өзиниң тарихий тәҗрибисидин, изгү әнъәнә, урпи-адәт вә рәсим-йосунлиридин тамамән қол үзгән җәмийәттә мәнивий йеңилиниш әсла мүмкин әмәс дегән сөз. Хәлқимизниң мошундақ томури мустәһкәм, әзәлдин тарихи билән биллә давамлишип келиватқан мәнивий байлиқ-ғәзнилириниң бири – аилә қәдрийәтлири. Һәтта бизниң мәнивий қәдрийәтлиримизниң асасиму ушбу аиләвий әнъәнимиздә десәк, һеч хаталашмаймиз.

Шәмшидин АЮПОВ,
«Уйғур авази»

«Вәтән аилидин башлиниду» дегән ибарә қайси дәвирдә болсун , өзгәргән әмәс һәм өзгәрмәйду. Елимизниң Тунжа Президенти –Елбасы Нурсултан Назарбаев «Аилә – Қазақстан җәмийитиниң тириги, ихтисаттики, мәдәнийәттики, иҗтимаий сәясәттики барлиқ йеңи мувапиәқийәтләрниң асаси», дәп бу мәсилиниң җәмийитимиз үчүн муһим әһмийитини ениқ көрситип бәрди. Мустәқиллик жиллири аилә қәдрийәтлирини мустәһкәмләш йөнилишидә хелә тилға аларлиқ ишлар атқурулди. Елбасы Нурсултан Назарбаевниң риқабәткә қабил милләт, бәхитлик аилә, һәртәрәплимә йетилгән билимлик әвлатни шәкилләндүрүшкә қаритилған дана сәяситиниң нәтиҗисидә ана билән балини қоллап-қувәтләш бойичә программилиқ һөҗҗәтләр, гендерлиқ баравәрликни сақлаш стратегияси қобул қилинип, дөләт дәриҗисидики аилә сәяситидә биртуташ система шәкилләнди. Башқисини ейтмиғанда, көп балилиқ аилиләрни иҗтимаий җәһәттин һимайә қилиш йөнилишидики дөләт ярдәм пули түрлириниң һәржили көпийиватқанлиғи диққәткә сазавәр. Һәржили өтидиған «Мерейлі отбасы» байқаш-көрүгидә елимиздики әң үлгилик аилиләрниң һаяти тәрғип қилинип, һәрхил мукапатларға еришишиму әнъәнигә айланған.

Әлвәттә, аилә сәяситидин бөләк аилә қәдрийәтлири дегән чүшәнчә бар. У – тарих, "аилә әнъәнилири", аилә мәдәнийити билән этикиси. Аилиниң шәкиллинишигә җәмийәтниң шәкиллиниши бевасәтә мунасивәтлик. «Ата – өй түврүги, ана – өй зенити, бала – өй берикити» дегән даналар сөзи миллий тәрбийиниң аилә һаятида атқуридиған ролини ениқлап бәрсә керәк.

Қазақ хәлқиниң улуқ шаири вә мутәпәккүри Абай әр йетип, көпчиликкә тонулушқа башлиғинида, дадиси Қунанбайға «Мән сиздин оздум ата, мени пүткүл қазақ тонуйду»– дәптекән, дана Қунанбай оғлиға қарап «Һә-ә, Абай, сән "мениңдин оздум" дейишиң үчүн алди билән маңа охшаш өзәңдәк оғул тепип көргин» дәпту. Қунанбайниң ушбу әқиланә сөзи әвлаттин-әвлатқа давамлишидиған ибрәтлик ибарә әмәсму?

Ечинарлиғи, һазирқи җәмийәттә аилә қәдрийәтлириниң упирап, қәдри кетиватқанлиғи аччиқ болсиму һәқиқәт. Бүгүнки күндә һаятқа келиватқан балилиримизниң киндигини кимләр кәсмәйватиду, илгири пәқәт йәргила көмүлидиған шу киндик һазир нәләргә ташлиниватиду? Һәқиқәтәнму балиңизниң киндигини кимниң кәскәнлигини билмәйсиз. «Билиш шәрт!» дәпму ойлимайсиз. Сәвәви, һазир илгәркидәк өйдә бошиниш йоқ. Йезилардики салапәтлик, нураний момилиримиз һазирму өзлириниң заманисида талайларға «киндик ана» болғанлиғини сеғиниш илкидә әскә алиду. Әлвәттә, илим-пән күн санап тәрәққий етиватқан бүгүнки дәвирдә җиддий медицинилиқ назарәт астида бошанғанға немә йәтсун! Амма буниң бир ечинарлиқ йери, балини туғутханидин чиқарғандин кейин, ата-ана көңлигә йеқин тартқан адәмни «киндик ана» дәп елан қилиш биләнла чәклинип келиватиду. Униң вәзиписини "балиға кийим-кечәк, оюнчуқ елип бериштин ибарәт" дәп пәрәз қилиду. Бир қизиғи, киндик аниниң қәдри суслишиватқан бүгүнки заманда әнди... «киндик ата» дегән кирмә аталғу рәсим-йосунлиримизда пәйдин-пәй өзлишиватиду. Йеқин дост-бурадәрлири арисидин таллавелинған бу намниң егисиму азду-тола соға һәдийә қилиштин нери кетәлмайватиду.

Бизниң пикримизчә, яш ата-анилар киндик аниға балисиға пәқәт баһалиқ соға елип беридиған «һамий» сүпитидила қаримастин, бәлки хәлқимиздә әзәлдин шәкилләнгән ибрәтлик әнъәнә бойичә балисини киндик анисиниму өз анисидәк улуқлашқа дәвәт қилип, униңға алаһидә иззәт-еһтирам билән қарашниң лазимлиғини пәрзәнт қәлбигә сиңдүрүши шәрт. Әйнә шу чағдила пәрзәнтлиримиз миллий әнъәниләр асасида тәрбийилинип, кичигидин әдәп-әхлақлиқ, меһир-шәпқәтлик, муһими, әҗдатлиримизниң изгү ишлириға варислиқ қилалайдиған пәзиләтлик инсанлардин болуп йетилгүси.

Йошуридиғини йоққи, кейинки вақитларда миллий урпи-адәт, рәсим-қаидилиримиз йеңичә түс еливатиду. Бәзиләр һечкимгә охшимайдиған той қилғуси кәлсә, йәнә бирлири алди-кәйнини ойлимай, һәтта қәризгә боғулуп болсиму, униңдин артуғирақ той өткүзүшкә интиливатқан. Башқисини ейтмиғанда, сүннәт тойни қәйәрдә болса, шу йәрдә, исрапчилиқ билән өткүзүватқинимиз, ейтиңларчу, қайси ата-бовимиздин қалған урпи-адәтлиримиздә бар еди? Ечинарлиғи, хәтнә той қилишта бәс-бәскә чүшүватимиз. Әнди яшларниң өйлиниш тойлирида сәрип қилиниватқан хираҗәтниң өйләнгән яшларниң бәхтигә әмәс, «сениңдин мән қалаттимму?!» дегәнгә охшаш аброй талишишқа айлинип, ақивити яхшилиққа апармайватқанлиғиниму көрүватимиз. Сөзүмизгә испат сүпитидә некалашқан яш аилиләрниң арисидики ажришишниң кейинки жиллири интайин ховуплуқ дәриҗигә йәткәнлигини ейтсақла, купайә.

Статистикилиқ мәлуматларға көз жүгәртсәк, Қазақстанда некадин өткән һәр үч аилиниң бири ажришидекән. Мәсилән, шәһәрләрдики ажришиш дәриҗиси 40 пайиз болса, йезиларда 27 пайизға йәткән. Ажришишларниң 40 пайизи дәсләпки бәш жилда орун алидиғанлиғиму кишини ойландуриду. Ахирқи бәш жилда елимиздики ройхәттин өткән неканиң сани азийип, әксичә, ажришишларниң сани көпәйгән.

Ажришишларниң тәсиридин җумһурийәт бойичә толуқ әмәс аилиләрдә тәрбийилиниватқан балилар сани жилиға 40000 дин ашқан. Бу пәқәт һесават үчүнла бериливатқан ялиңач рәқәмләр әмәс, бүгүнки җәмийәтлик дәртниң көрсәткүчи. Униң кәйнидә қанчиму адәмниң тәғдири ятиду? Қанчилиған гөдәкниң көз йеши, қәлб яриси, налиси бар? Атисиз тәрбийиләнгән оғул билән қизниң йеримҗан тәғдиригә җәмийәт болуп җавапкәр екәнлигимизни унтуватқандәкмиз.

Әслидә оғул атиға қарап өссә, қиз анисиға қарап бой түзәйдекән. Ядимизда мәккәм сақлишимиз лазимки, яшанғанда һаятимизниң яхши-яман болуши тәрбийиләп, қатарға қошқан пәрзәндимизниң инсавиға бағлиқ болиду. Шуңлашқа көпни көргән мөтивәрләр «Илаһим, балиларниң инсавини бәргәй», дәп Алладин тиләйду. Шуңлашқиму, қериндашлар, келәчәктә бала тәрбийисигә сус қаримайли демәкчимән. «Қизимниң бәхтини таладин әтсун, барған йеригә сиңип кәтсила болди»,– дәп һәммә җавапкәрликни уларғила жүкләп қоюп, өзимиз паңшиң жүривәрсәк болмас. Мән башта тәкитләп өткинимдәк, қизлиримиз турмушқа чиқип, пәрзәнт көргәндин кейинму уларға уйғурниң мәдәнийитини, тарихини, нәмунилик урпи-адәтлирини үгитиштин зади яликмишимиз керәк. Ата-бовилиримиз әзәлдин қиз балини алаһидә қәдирләп, өстүргән. Қизи ресидә болғанда, «Анаңниң бәргән ақ сүтини ақла, һая-номуслуқ бол», дәп тәрбийилигән. Демәк, бүгүнки қиз – этики ана. Балиниң тәғдири аниға бевасәтә бағлиқ дегән сөз. Кейинки вақитларда «йеңи туғулған балисини балилар өйиниң алдиға яки әхләтханиниң арисиға ташлап кетипту», дегән йеқимсиз хәвәрләрни пат-пат аңлайдиған болдуқ. Өзи дунияға әкәлгән нарседини ярамсиз буюм охшаш ташлап кетиш үчүн қандақ адәм болуши керәк? Балисини ташлап кәткән аялниму, шундақ әһвалға дучар қилған әрниму ақлаш мүмкин әмәс. Статистикиға сүйәнсәк, бүгүнки күндә балилар өйидики 7200 дин ошуқ гөдәкниң 696 ниң ата-анилири өз һоқуқидин баш тартқанлар, 436си ташланди балилар екән. Әнди 3400ниң ата-анилири һоқуқлиридин айрилғанлар. Ениғирағи, балилар өйидә тәрбийилиниватқанларниң 63 пайизиниң ата-аниси һаят дегән сөз...

> **Статистикиға асаслансақ, бүгүнки күндә балилар өйидики 7200 дин ошуқ гөдәкниң 696 ниң ата-аниси өз һоқуқидин баш тартқанлар, 436си ташланди балилар екән. Әнди 3400ниң ата-аниси һоқуқлиридин айрилғанлар. Ениғирағи, балилар өйидә тәрбийилиниватқанларниң 63 пайизиниң ата-аниси һаят дегән сөз...**

Мошу йәрдә йәнә бир алаһидә тәкитләп кетидиған нәрсә, атиниң сөзи — аилидә қанун болуши тегиш. Әпсус, һазир аилидә атиларниң аброй-инавити төвәнләп кәтти. Униң сәвәвини һәр ким һәр хил чүшәндүриду.

Әқиллик аял — йолдишиниң ярдәмчиси, таянчиси. Һаяттики әң йеқин ғәмхорчиси. Улар шатлиғи билән ғәм-қайғуси ортақ, бир-биригә садиқ инсанлардин болуши лазим. Әвзили, әр-аял дәсләп һулини қурған алтун угиси — өз аилисиниң мустәһкәмлигини сақлиши һаҗәт. Һаятта дуч келидиған қийинчилиқларға бәрдашлиқ берип, өзиниму, балилириниму сәвирчанлиққа, төзүмлүккә үгитиши керәк. Аилә һули әйнә шундақ мустәһкәмлиниду, әмәсму.

Аилә — меһир-шәпқәт билән инавәтликниң соғулмас булиғи. Демәк, аилиниң түврүги болған әр-аял өз һоқуқ вә вәзипилирини ениқ чүшинип, инавәтлик ишларни көп қилса, ундақ аилидә бәхитму, бәрикәтму болиду. Әр-аял мошундақ иҗил-инақ һаят кәчүрсә, уларға қарап балилириму әдәплик, әқиллик, инавәтлик болуп өсиду. Муһими, пәрзәнтлиримизниң ана тилидин, динидин чәтнишип кетишигә йол қоймайли. Тил демәкчи, уйғур мәктивини тамамлиған балилар әхлақ җәһәттинму йетүк шәхсләрдин болуп, һәқиқий уйғур мүҗәзлик инсан сүпитидә йетилип чиқиду. Улар руслашқан уйғурларниң еңиға сиңгән сәлбий һадисиләрдин нери болиду. Билсәк, тил — милләтниң байлиғи, мәнивий булиғи.

Китап тәкчисидә алаһидә тизиқлиқ турған уйғур тилидики китапларни көзүмизниң қаричуғидәк сақлашни биләйли . Китап — билим булиғи. Әнди балилиримизни шу булақтин қенип-қенип су ичишкә дәвәт қилиш, биринчи новәттә, ата-аниниң вәзиписи. Мошу йәрдә йәнә бир муһим мәсилигә диққәт бөлүшимиз керәклигини ейтип өтмәкчимән. Биз, асасән атилар, шәнбә-йәкшәнбә күнлирини яки бош вақитлиримизни нәзир-чирақ, той-төкүнләрдә өткүзүшкә алдиримай, әшу күнлиримизни үнүмлүк пайдиланған һалда, балилиримизни яки нәврилиримизни спорт сарайлирини, мәдәнийәт дәргаһлирини, рәссамлар галереялирини зиярәт қилишқа апиришқа көпирәк көңүл бөлүшимиз керәк. Әйнә шу чағдила һәрбиримиз сағлам һәм парасәтлик әвлат тәрбийиләшкә чоң төһпә қошқан болимиз.

Әгәр уйғурлуқ ғуруримизни чүшәрмәй, тәрәққият йолида маңимиз десәк, ана тилимизни қәдир тутуп, миллий тарихимизни билип, урпи-адәтлиримизни һөрмәтләп, хәлқимизниң, миллий ихтидариға һәр қайсимиз бир кишилик шәхсий һәссимизни қошушимиз лазим. Башқичә ейтқанда, өзимизни яратқан миллитимизгә, ана тилимизға садақәтлик керәк. Әнди садақәтлик көрситиш қандақту-бир җасарәт әмәс, у – бари-йоқи миллитиңгә хаинлиқ қилмиғинимиз. Әпсус, мошу асаслиқ шәртниң һөддисидин чиқиватқинимиз икки тайин. Һаятимиз садақәтсизликниң хилму-хил көрүнүшлиригә толуп-ташқан: ана тилидин ялтийип, аммивий маңқуртлишиш, өз миллитидин үз өрүп, келип чиқишини инкар қилиш, иҗтимаий-мәнивий даиримиздики тәсадипи адәмләрниң һәрикәтлири вә һаказилар…

Аилә сәяситини шәкилләндүрүштә атқурулидиған ишлар техи көп. Аилә қәдрийәтлирини тәрғип қилиш вә көп балилиқ аилиләрни рәғбәтләндүрүш йөнилишидики ярдәм пули түрлирини заман тәливигә мувапиқ йетилдүрүп туруш – муһим мәсилиләрниң бири. Мәсилән, бәш яки униңдин көп балини дунияға әкәлгән аниларға айлиқ мааш тайинлаш арқилиқ уларниң әмгәк стажини сақлап келиш мүмкинчилигини караштуруш – әһмийәтлик мәсилиләрниң биридур. Буниң, өз новитидә, җәмийәттә көп балилиқ аилә болушниң аброй-инавитини ашуридиғини талашсиз.

Көпчилик жиғилған бир сорунда төрдә олтарған бир мойсәпитниң «динимиздин айрилип, кимләргиду әгишип, тилимизни унтуп, милләт сүпитидә йоқилишқа қарап йүзлиниватқанда бизни аман елип қалған кәң пейиллиғимиз, иҗил-инақлиғимиз билән меһмандостлуғимиз», дегән гепини аңлиғиним бар. Чүшәнгән адәмгә бу – мәнаси чоңқур гәп. Раст, кейинки бир-икки әсир әтрапида гәп қилсақ, хәлқимизниң бешидин талай иссиқ-соғ өтти. «Миң өлүп, миң тирилдуқ», десәк хаталашмаймиз...

Буниңдин икки жил муқәддәм, 80 яшниң үзини көргән бир нураний ана билән һәмсөһбәттә болуп қалдим. « Балам, Мустәқиллик бизгә Алла тааланиң бәргән немити вә чоң бәхти. Биз, йолдишим иккимиз, ушбу мустәқилликкә «қандақ һәссә қошсаққин», дәп көп ойлинаттуқ. Тиҗарәтчи яки чоң лавазим егиси әмәсмиз, пәқәт пенсионерлармиз. Бирақ, чоңқурирақ ойлинип көрсәк, бизниң йәниму қошидиған үлүшимиз бар екән. Биринчидин, биз пәрзәнтлиримизгә дурус тәрбийә беришимиз керәк екән. Һәр бир аилиниң балиси тәрбийә көргән болса, җәмийәт тәрбийилик болидекән. Иккинчидин, өйүмизни таза тутушимиз һаҗәт екән. Һәрбир өйниң ичи, һойлиси таза болса, мәһәллимиз, елимиз таза болиду әмәсму! Үчинчидин, хошнилиримиз билән иҗил-инақ яшишимиз керәккән. Һәрбир хошна инақ яшиса, елимиздә өмлүк вә бирлик болидекән. Һәрбир аилә ушбу үч қаидигә дурус әмәл қилса, бизниң мустәқиллигимизниң мустәһкәм, дөлитимизниң күчлүк болидиғини сөзсиз», дегән гепи һели ядимда. Бу аддий, йезидики «Қәһриман аниниң» сөзи. Әқиланә гәп. Буниңға елип-қошаримиз йоқ.

Елимизниң Тунжа Президенти – Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Келәчәккә нишан: мәнивий йеңилиниш» мақалисида «Йеңилиниш – илгәркидәк тарихий тәҗрибә билән миллий әнъәниләргә үстүртүн қаримаслиқ керәк. Әксичә, заман изғиринлиридин сүрүнмәй өткән илғар әнъәниләрни мувапиәқийәтлик йеңилашниң әһмийәтлик көрүнишлиригә айландурушни билиш һаҗәт», дәп атап көрсәтти. Әвлат тәрбийиси – милләт келәчигиниң капалити. Һәрбир бала атиниң қени, аниниң сүти билән келидиған тәбиий хисләтләр охшаш миллий мәнивий қәдрийәтләрниму дәсләп аилидә ата-анисиниң тәрбийиси билән бойиға сиңдүридиғанлиғи муқәррәр. Қисқиси, милләт келәчиги һесапланған пәрзәнтлиримизни миллий әнъәниләр асасида тәрбийиләп, әл қатариға қошуш өз қолимизда. Шуңлашқиму һәдди-һесапсиз дорамчилиққа берилмәй, миллийликни тәрғип қилсақ, утулмаймиз. Шундақ екән, миллий тәрбийә – милләт болуп уюшушниң, миллий тәрәққиятқа дадил қәдәм ташлашниң асаси болғуси.

Бәйнәлмиләл җәңчигә һөрмәт көрситилди

Меһманлар ветеранлар билән хатирә сүрәткә чүшти.

Буниңдин оттуз жил илгири Авғанстан йеридә Кеңәш Иттипақи әскәрлири қатарида қан кәчкәнләр арисида ғалҗатлиқ Бәхитҗан Сопиевму болди. Униң билән сөһбәтлишип қалсиңиз, шу бир дәһшәтлик күнләрни задила әсләшни халимайду. «Әтигәнлик наштини биллә ичкән сәпдишиңдин чүштила айрилип, бу чөл-җәзиридә йүз бериватқан қан төкүшләрдин аман қаламсән йоқму?", дегәнгә охшаш хияллар илкидә икки жил жүргинимизни ойлисам, өзәм чөчүп кетимән» дәп қисқила җавап бериду у.

Һазир җай-җайларда Бәхитҗан Сопиевтәк қәһриман акиларға һөрмәт көрситишни бүгүнки әвлат вәкиллири «мәқәддәс борчум» һесаплап, дайим уларниң һалидин хәвәр елип туриду. Буниңдин Ғалҗат йеза округи һакимийитиму истисна әмәс.

Йеқинда биз йезимизға йеқин орунлашқан «Қазбулақ» комендатурисиниң чегара хизмәтчилири билән бирликтә Бәхитҗан Мәһәмәтоғлиниң аилисини йоқлап бардуқ. Бу аилиниң муқәддәс түврүги болған Мәһәмәт бовимиз өз вақтида Улуқ вәтән урушиға қатнашқан ветеранлиримизниң бири еди. У яқ 86 йешида һаяттин өтти. Һазир бу өйниң чириғини оттуранчи оғли Бәхитҗан аилиси вә аниси Зина момимиз билән яндуруп келиватиду. У күни биз, алди билән момимизниң ачарчилиқ, уруш жиллири тартқан җапа-мәшәқәтлири һәққидә ейтқанлирини тиңшидуқ.

Йеза һакими Мәрүпҗан Мәмиров **(сүрәттә солдин биринчи)** билән «Қазбулақ» комендатуриси комендантиниң орунбасари Шыңғыс Сатқынбеков йәттә бала тепип қатарға қошқан әмгәк ветерани вә қәһриман аниниң тениға салмәтлик, бәхитлик қерилиқ тилиди. Чегара хизмәтчилири болса өз тиләклирини нахшасазлири арқилиқ изһар қилди. Өз новитидә биз, һакимийәт намидин бәйнәлмиләлчи җәңчи билән анимизға хатирә соғиларни тәғдим қилдуқ.

Җәңчигә һөрмәт көрситиш мәрасиминиң ахири мәктәп муәллимлири, йеза һакимийити хадимлири билән яшлар арисида өткән волейбол мусабиқисигә улашти. Униңда I орун муәллимләр коллективиниң әнчисигә тәгсә, II орунни йеза округи хадимлири егилиди. Ғалип чиққан командиларға рәғбәтләндүрүлди.

Нурлан ТАЙИРОВ,
Ғалҗат йеза округи селиқ инспекциясиниң баш мутәхәссиси.

Хатирә эстафетиси башланди

Бийил кеңәш хәлқи 1941–1945-жилларда Гитлер фашизмиға қарши елип барған Улуқ Вәтән урушиниң аяқлашқиниға 75 жил толиду. Шундақ екән, һазир миллионлиған адәмләрниң қени бәдилигә кәлгән шу Ғалибийәтниң шанлиқ тойини нишанлаш мәхситидә уруш зәрдавини тартқан көплигән әлләрдә чоң тәйярлиқ ишлири кетип бариду.

Шөһрәт МӘСИМОВ,
«Уйғур авази»

Буниңдин мустәқил Қазақстанму истисна әмәс. Чүнки бизниң җумһурийәтму Европини фашизм вабасидин қутулдурушқа чоң һәссә қошти. Уни һәммимиз тарихтин яхши билимиз.Мәсилән, уруш жиллирида Қазақстанда 12 атқучлар дивизияси, 4 миллий атлиқ әскәрләр дивизияси, 7 атқучлар бригадиси, түрлүк әскәрләрниң әлликкә йеқин полки вә батальонлири тәшкил қилинди. Бәш йүздин ошуқ қазақстанлиқ җәңчи Кеңәш Иттипақиниң Қәһримани аталса, йүздин ошуқ жутдишимиз «Шөһрәт» ордениниң толуқ кавалери болди. Йүз миңдин ошуқ адәм һәрхил орден-медальлар билән мукапатланди. Арқа сәп әмгәкчилириму һәқиқий қәһриманлиқ үлгисини көрсәтти.

Җүмлидин, Улуқ Вәтән урушида дүшмәнниң тар-мар қилинишиға уйғурларму салмақлиқ һәссә қошти. Миңлиған ширғуран жигитлиримиз җәң мәйданида һәқиқий қәһриманлиқниң үлгисини көрсәтти. Арқа сәптә қалған ата-анилар билән бели қатмиған балиларму ач-зерин жүрүп, ғалибийәтниң йеқинлишишиға барлиқ күчини салди. Урушта көрсәткән әрлиги үчүн нурғунлиған җәңчиләр орден-медальлар билән мукапатланди. Уларниң үчи – Мәсим Яқупов, Сүлһи Лутпуллин, Дадаш Бабажанов — Кеңәш Иттипақиниң Қәһримани аталса, Мөрдүн Тейипов Қазақстан Хәлиқ Қәһримани унваниға сазавәр болди.

Бу йәрдә шуни қошумчә қилиш керәкки, фашистларниң ордиси болған рейхстаг билән телефон алақисини орнатқан җәңчи-алақичиниң алмутилиқ чоң сержант Коробов екәнлигини көпчилик биливәрмисә керәк. Мундақ ейтқанда, у дүшмән угисиға биринчи болуп киргән кеңәш солдитидур. Әйнә шу алақә арқилиқ кеңәш армиясиниң қоманданлиғи фашистларға тәслим болуш тәкливини бәргән еди. Шундақла ейтип өтүш керәкки, мән институтта оқуватқинимда «Қазақстан Улуқ Вәтән уруши жиллирида» мавзусида доклад тәйярлап, Студентларниң илмий җәмийитигә қатнашқанда, Берлиндики Трептов истраһәт беғиға орнитилған Азатлиқ җәңчиси һәйкилиниң прототипи мәйданға Қазақстандин чақиртилған җәңчи екәнлигини оқуған едим. Әпсус, исим-шәрипи хатиридин чиқип қапту.

Әйнә шу Ғалибийәтниң 75 жиллиғиға мунасивәтлик йеқинда җәнубий пайтәхтимиздики 28 гвардиячи-панфиловчилар намидики истраһәт беғида «Биз–Ғалибийәт мирасхорлири!» хатирә эстафетиси башланди.

Тәнтәнилик мәрасимға шәһәр һакимийитиниң, Nur Otan партияси Алмута шәһәрлик шөбисиниң, ҚХАниң вәкиллири, ветеранлар, яшлар қатнашти.

Хатирә эстафетиси 2018-жили сентябрьдә Таҗикстан пайтәхти Дүшәнбә шәһиридә өткән МДҺ Дөләтлири рәһбәрлири кеңиши мәҗлисиниң қарари билән тәстиқләнгән Ғалибийәтниң 75 жиллиғиға тәйярлиқ көрүш вә нишанлаш бойичә Асасий чарә-тәдбирләр плани даирисидә жүргүзүлүватиду.

Мәзкүр эстафетиниң нәқ Алмутида, 28 гвардиячи-панфиловчилар намидики истраһәт беғида тәнтәнилик башлиниши тәсадипи әмәс. Чүнки һәммимиз билимизки, Москвадин тартип Берлинғичә болған қанлиқ, шуниң билән биллә шанлиқ мусапини бесип өткән 316-атқучлар дивизиясиниң җәңгивар йоли нәқ шу йәрдин башланған еди. Кейинирәк Москвани дүшмәндин сақлап қелишта көрсәткән әрлиги үчүн дивизия 8-гвардиячи мотоатқучлар дивизияси дәп атилип, униңға дивизия командири, Кеңәш Иттипақиниң Қәһримани генерал-майор Иван Панфиловниң нами берилиду.

Ғалибийәтниң 75 жиллиғиға беғишланған хатирә эстафетисиниң қатнашқучилири Кеңәш Иттипақиниң Қәһримани Иван Панфилов намидики 8-гвардиячи мотоатқучлар дивизияси Җәңгивар байриғиниң көчүрмә нусхисини қолдин қолға тапшуриду. Эстафета төмүр йол вә автомобиль транспорти билән 11 миң километрдин ошуқ мусапини бесип өтиду. Бу акцияниң мәхсити– қазақстанлиқ җәңчиләрниң Улуқ Вәтән уруши жиллирида көрсәткән жасаритигә һөрмәт билдүрүп, уларниң хатирисини сақлаш вә җәң мәйданлирида һалак болған яки уруштин кейин вапат болған жутдаш-солдатлар хатирисигә тазим қилиш.

Эстафета даирисидә Җәңгивар байрақниң көчүрмә нусхиси елимизниң жигирмидин ошуқ шәһиридә болиду. Эстафета маңған йолда Миллий гвардия қисимлиридин байрақдарлар топлири уюштурулиду. Чарә-тәдбир даирисидә уруш вә әмгәк ветеранлири билән учришишлар өткүзүлиду, Миллий гвардия қисимлириниң һәрбий ансамбльлири концертларни қойиду.

Хатирә эстафетиси қәдәм тәшрип қилидиған һәрбир шәһәр вә йезида 8-гвардиячи мотоатқучлар дивизияси Җәңгивар байриғиниң көчүрмә нусхисини тәнтәнилик қарши елиш вә тапшуруш мәрасимлири өткүзүлүп, йәрлик һакимийәт органлириниң, җамаәтчилик вәкиллириниң, уруш вә әмгәк ветеранлириниң қатнишиши билән митинглар уюштурулиду. Улардин ташқири китап вә фотокөргәзмилирини, хатирә вахтилирини өткүзүш көздә тутулмақта.

Шундақ екән, «Биз–Ғалибийәт мирасхорлири!» кәби акцияләрниң өсүватқан әвлатни қазақстанлиқ вәтәнпәрвәрлик роһида тәрбийиләштә, уларда қәһриман әҗдатлар хатирисигә һөрмәт билдүрүш туйғулирини шәкилләндүрүштә бебаһа роль ойнайдиғанлиғи талашсиз.

Хатирә эстафетиси 5-май күни Нур-Султан шәһиригә келиду, 7-майда Җәңгивар байрақниң көчүрмә нусхисини Һәрбий парадқа елип чиқиду.

Хатирә

«Қериндаштин айрилмақ қизил-қиямәт, ата-анидин айрилмақ пәриз» дәп қойидекән хәлқимиз. Шундақ болсиму, дуниядики әң меһриван, дилкәш вә һәркачан сениң үчүн барини беришкә тәйяр анидәк қәлби дәрия инсандин айрилиш толиму еғир екән. Йеқинда бизниң аилә әйнә шундақ җудалиққа учриди.

Анимиз Зәйтүнбүви Һәвәйдуллаева бир ай илгири панидин бақиға сәпәр қилди. Әгәр у һаят болса, 19-февраль күни 64 яшқа толатти. Адәттикидәк қәдирданимизниң туғулған күнини дағдуғилиқ нишанлаттуқ. Униңға жүрәк қетидики иллиқ тиләклиримизни ейтип, гүлдәстиләр тутаттуқ. Әпсус, ундақ мәрикилик һәм хошаллиқ дәқиқиләр бизгә несип болмиған екән.

Әзиз пасибанимиз 1973-жили Уйғур наһийәсиниң Чоң Ақсу йезисидики оттура мәктәпни тамамлап, шу чағлардики ТашДУниң география факультетиға оқушқа чүшиду. Мәзкүр билим дәргаһини пүтирип, Өзбәкстан Пәнләр академияси геология вә геофизика институтида ишләйду. Андин ана жутиға қайтип келип, йәни 1980-жилдин таки һөрмәтлик дәм елишқа чиққичә мошу йезидики мәктәптә муәллимлик қилиду.

Бәш күнлүк бу һаят дайим оюн-күлкә билән өтмәйдекән. Бирдә күлүп, бирдә жиғлайдекәнмиз. Бешиңға күн чүшкәндә яки көңлүң йерим пәйтләрдә җаниҗан аниниң қәдри толиму билинип, униң бу дунияда йоқлуғиға ишәнгүң кәлмәйду. Ғәмгузаримизниң арманлири көп еди. Униңға биз, пәрзәнтлири әр йетип, қилған әмгигимизниң мевисини йейишкә, нәврилирини утуқлиридин бәһирлинишкә несип болмиди. Илаһим, ятқан йериңиз юмшақ, роһиң җәннәттә болсун! Сиз биз үчүн мәңгү һаят!

ХАТИРИЛИГҮЧИЛӘР: йолдиши Уйғур, пәрзәнтлири вә нәврилири.
Чоң Ақсу йезиси, Уйғур наһийәси.

Сәнъәт

Қанат «Пәрвазда» қатиду

Гөһәрбүви ИСМАЙИЛЖАНОВА, «Уйғур авази »

Панфилов наһийәсидики Чоң Чиған йезисида буниңдин 45 жил илгири колхозчилардин тәркип тапқан «Пәрваз» ансамбли тәшкил қилинған еди. Аридин шунчә жил өтсиму ансамбль әзалири паалийитини тохтатмай, уни техиму жанландуруп келиватиду вә наһийәлик, вилайәтлик, һәтта жумһурийәтлик сәнъәт көрүклиридә өз маһаритини намайиш қилмақта. Бизниң мундақ дәп кесип ейтишимизға йеқинда ансамбльниң бәдиий рәһбири Оғлəм Тайированиң тәшәббуси вә Чоң Чиған йеза округи һакимийитиниң қоллап-қувәтлиши билән өткән «Сеғиниш күйлири» намлиқ һесабат концерт ениқ мисал болалайду.

Чоң Чиған йезисида Мәдәнийәт өйи болмиғанлиқтин, концерт йезидики оттура мәктәпниң мәжлисләр залида өтти. Тәкитләш керәкки, мәзкүр концерт ансамбльниң тәшкил қилинишиға тәшәббускар болуп, миллий сәнъитимизни чәт әлләргиму тонутушқа өзлириниң биркишилик һәссисини қошқан вә ансамбльниң һаятқин бевақит кәткән сәккиз әзасиниң хатирисигә беғишланди.

Концерт башлиништин авал ансамбльниң 45 жиллиқ ижадий паалийитидин учур бериватқан видеофильм көпчиликниң диққитиға һавалә қилинди. Андин мәрһумлар – ансамбльниң сабиқ бәдиий рәһбири Закиржан Зайиров, солистлар Алимжан Нурмәтов, Турумтай Нурахметова, Абдувәли Исһақов, Асийәм Һаширова, Разийәм Баратова, Мунаждин Җалаловниң һаяти вә сәнъәттики қәдәмлири әкс әткән слайд көрситилди.

Бу күни «Пәрвазниң» әзалири Алимжан Қурбанов, Рошәнгүл Бавдинова, Расул Зайиров, Талипҗан Мухпулов, Зихруллам Мәһәммәтов, Равиль Һезимов қазақ-уйғур тиллирида миллий һәм заманивий нахша-сазларни бабиға йәткүзүп ижра қилди. Тонулған хореограф, дәсләпки қәдимини мәзкүр ансамбльдин башлиған Сайинур Рәхмидинованиң шагиртлири — уссулчи қизлар йәнә шу уйғур вә қазақ хәлқиниң миллий уссуллирини жуқури маһарәт билән орунлап, көпчиликниң алқишиға сазавәр болди.

Концертниң «Сеғиниш күйлири» дәп атлишиму тәсадипи әмәс. Оғлəм Тайирова устазлири, йәни ансамбльниң дәсләпки әзалири, кәсипдаш ака-һәдилирини сеғинип, «Сеғиниш йәтти», өз пәйтидә мәрһум Турумтай Нурахметова ижра қилған «Бежайлау сазы» нахшилирини бабиға йәткүзүп орунлап, тамашибинларниң дил тарлирини тәвритивәтти.

Концерт давамида мәзкүр йеза округиниң һакими Махсат Оспанбеков сөз елип, мәзкүр концертниң Елимизниң Тунҗа Президенти – Елбасы Нурсултан Назарбаевниң «Келәчәккә нишан: мәнивий йеңилиниш» мақалиси даирисидә уюштурулуватқанлиғини, «Пәрваз» хәлиқ ансамблиниң дәсләпки йетәкчиси-бәдиий рәһбири, мәрһум Закиржан Зайиров рәһбәрлигидики ишчи-дехан әһлиниң сәнъәтхумарлиғини, иштин һерип кәлгәндә йеза клубида жәм болушуп, нахша-саз билән һадуқ чиқирип, миллий сәнъитимизни риважландурушқа қошқан бебаһа һәссисини атап көрсәтти. Андин жут намидин Закиржан Зайировниң рәпиқиси Туранбүви Тохсуноваға вә ушбу концертниң уюштурулишида тәшәббускарлиқ көрсәткән Оғлəм Тайироваға жут-жамаәтчилик намидин миннәтдарлиғини изһар қилип, чапан кийгүзди. Шуниңдин кейин сөзгә чиққан Панфилов наһийәсиниң баш жигитбеши Азат Гайитов, Чоң Чиған йезисиниң чоң жигитбеши Иминжан Ғожашев, «Бейбитшилик әлеми» хәлиқара қазақ ижадий бирләшмисиниң вәкили Сүбһидин Мәнсүров, «Қайнам наваси» ижадий бирләшмиси намидин Сулайман Айдаров вә башқилар концерттин һәқиқий мәнасида роһий озуқ алғанлиғини тәкитләп, сәнъәткарларға ижадий утуқ тилиди.

Мошу йәрдә ансамбльниң 1974-жили тәшкил қилинип, 1982-жили хәлиқ ансамбли дәриҗисигә көтирилишидә һазирғичә қолидин равап билән дутарини чүшәрмәй келиватқан сабиқ әзалири һәм бүгүнки сәнъәткарларниң исимлирини атап өтмәй мүмкин әмәс. Ундақ болуши һазир йетәкчилик қиливатқан Оғлəм Тайированиң шагиртлири кәспий сәнъәткарлар Зихруллам Мәһәммәтов, Асимҗан Ибрагимов, Бәхтишат Турсуновқа охшаш 23 нәпәр қиз-жигит ака-һәдилириниң избасарлири сүпитидә турақлиқ мәшиқлиниватиду. Уларниң репертуаридики милий вә заманивий нахша-уссуллар көпчиликниң көңлидин чиқиватиду. Улар пәқәт ансамбльниң сабиқ әзалириниң ишиға варислиқ қиливатқанлиғини демисә, машму алмайду, һәтта уларға бүгүн қәдәр мәхсус штатму берилмиди. Лекин сәнъәтни чин дилидин сөйгән яшлар келәчәктә ака-һәдилири охшаш «Пәрвазниң» паалийитини техиму жанландуруш нийитидә.

Концерт ахирида сөзгә чиққан Оғлəм Тайирова бүгүнки концертни уюштурушни йеқиндин қоллап-қувәтлиған Чоң Чиған йеза округиниң һакими Махсат Оспанбековқа, мәдәнийәт хадимлириға, мәктәп мәмурийитигә, ижадий һәмкарлашқан Әквәржан Исмайилҗанов, Молутҗан Тохтахунов, Сулайман Айдаровқа миннәтдарлиғини изһар қилди.

Панфилов наһийәси. Турсунмәһәммәт МӘШҮРОВ чүшәргән сүрәтләр.

Достлуқ риштилири

Маҗандәк келин — Маржан

Тегит-тәкти түркмәнстанлиқ қазақ қизи Маржан Нақиспекова 2004-жили Әмгәкчиқазақ наһийәсиниң Ават йезисида яшайдиған уйғур жигити Руфат Һосманов билән аилә қурди. У тунҗа пәрзәнди Милана дунияға кәлгән 2006-жилға қәдәр, йолдишиниң ана тилини мукәммәл үгинипму үлгәрди. Шуңлашқимекин, кейинки балилири Муһәмәд билән Муһәмәдинниң тили уйғурчә чиқти.

Әр киши өйниң түврүги һәм йөләкчиси болғанлиқтин, аилә әзалири униңға әгәшмисә, йәни униң тутқан йолида маңмиса, бу һәддидин ашқан һөрмәтсизлик дәп ойлаймән, — дәйди Маржан сөһбәтара. — Әнди өйдә балилиримизниң уйғурчә билим елиш мәсилиси көтирилгәндә, униңға бирдинла келиштим. Миллитим қазақ болсиму йолдишимниң тилини һөрмәт қилимән. Аңлишимчә, айрим уйғур қериндашлар арисида пәрзәнтлириниң ана тилида оқушини халимайдиғанлар көп охшайду. Бу, әлвәттә, кечәю-күндүз ақ сүт берип өстәргән анисиниң тилиға хиянәт қилғанлиқ билән баравәрдур.

Йезимизда истиқамәт қиливатқан бу арилаш аилиниң алаһидилиги шуки, уларниң пәрзәнтлири һәр икки тилда әркин һәм мукәммәл сөзләйду. Мәсилән, Руфат билән Маржанниң ейтишичә, уларниң пәрзәнтлири бәзидә ата-анисиға уйғур тилини үгитидиған йәрлириму бар болуп, оқуштиму әлачи екән. Мундақ үлгилик аилиләрниң камдинкам екәнлигини нәзәрдә тутсақ, биз, аватлиқлар, бу жутдашлиримиз билән һәқлиқ рәвиштә пәхирлинимиз вә пәқәт ата-анисинила әмәс, бәлки көпчиликни хошаллиққа бөлəп келиватқан қаракөзлиримизгә апирин әйләймиз.

Елимиздики милләтләрара достлуқниң бир нишанини туғ қилған бу аилә, әлвәттә, тиймақчилик банә-сәвәпләр тоқуп, миллитидин, тилидин танған қериндашлиримизға үлгә болғусидур. Биз мошу өзара үшәнчә арқилиқ пәрзәнт тәрбийисигә алаһидә әһмийәт бәргән аилиниң тутқан йолини һәрбиримиз өзимизгә үлгә қилсақ, узундин буян йешилмәй келиватқан талай түгүнлүк мәсилиләр чапсанла һәл болған болар еди.

Бу аилигә новәттики кетим берип, Маржанниң әткәнчейи вә мейизлик таамлиридин еғиз тәккинимиздә, униң уйғур аилисигә һәқиқәтәнму маҗандәк ярашқан келин екәнлигигә көзүмиз йәтти. Илаһим, көз тәгмигәй!

Садиҗан ҚУРБАНОВ, Ө.Муһәммәдий намидики Ават оттура мәктивиниң инглиз тили пәнииң муәллими.

Әмгәкчиқазақ наһийәси.

Спорт

Һакимму спорт тәрәпдари

Мәшүр САСИҚОВ, «Уйғур авази»

Өткән һәптидә Талғир наһийәсиниң Береке йезисидики «Алатау» биатлон спорт комплексида Алатау йеза округи һакимийитиниң тәшәббуси билән қазақ хәлқиниң улуқ шаири вә мутәпәккүри Абай Қунанбайулыниң 175 жиллиқ тәвәллудиға беғишланған чаңғу бойичә мусабиқә болуп өтти. Униңда дөләт хадимлири, мәктәп муәллимлири һәм жәмийәтлик тәшкилатларниң әзалири Алатау йеза округи һакиминиң кубоги үчүн өзара күч синашти.

Амма арисида сағлам һаят тәризини тәрғибат қилиш мәхситидә уюштурулған мусабиқә наһайити қизиқарлиқ өтти. Күндилик идарә яки синип ичидики ишлирини бир күн чәткә қалдуруп, таза һавада спортниң бу түри бойичә бәсбәскә чүшкән қатнашқучилар имканқәдәр ғалип чиқишқа интилса, иккинчидин, қишниң гөзәл мәнзирилиридин бәһирләнгәнлигигә толиму хошал болди.

Шундақ қилип, мусабиқигә қатнашқан оттуз биләң атмиш яш арисидики «спортчилар» өзлириниң маһаритини намайиш қилди, ғәлибә қазанғанлар Алатау йеза округи һакиминиң Пәхрий ярлиқ вә хатирә соғилири билән тәғдирләнди. Тәкитләш керәкки, ушбу мусабиқигә Талғир наһийәлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизиниң әзалири билән тәвәдики уйғур синиплирида ишләйдиған устазларму иштирак қилди.

«Мениң икки анам бар»

(һекайә)

Сепихан момай өлүп кәтти. Униң өлүми толиму ечинишлиқ болди. Егә-чақисиз бечарә момайниң җәсиди, өзиниң ғериплиқ бесип туридиған кичиккинә өйидә, һечкимдин хәвәрсиз бир күн ятти. Әгәр уни йоқлап кәлгән Шөһрәт көрүп қалмиған болса, йәнә қанчә күн ятаттекин?

У бечарә момай үчүн һаза қилидиғанларму анчә көп әмәс еди. Пәқәт он бир яштики Шөһрәт исимлиқ бир балила болди. У ич-ичидин буғулдап жиғлатти:

— Ана мәндин рази болуң, мән сизгә яхши қаралмидим.

Яқа жутлардин бу йәргә келип орунлишип қалған Сепихан момайниң нә бирәр нәврисиниң, нә бирәр уруқ-туққининиң барлиғини аңлимиған едим. Мән бу балиниң «анидин» «аниға» селип мунчә жиғлаватқанлиғини көрүп һәйран болдум.

Сепихан момайни йәрликкә қоюп болғандин кейин, иккинчи күни мән Шөһрәт билән учришип қалдим.

— Сепихан момай немән болиду? – дәп соридим мән уни йолидин тохтитивелип.

— Анам болиду — деди бала.

Мән һәйран болуп, йәнә соридим:

— Қандақларчә у сениң анаң?

— Мениң икки анам бар, бири өзәмниң анам, йәнә бири мени бовақ вақтимдин тартип баққан анам.

— Һә...

Мән артуқчә гәп қилмидим. Чүнки Шөһрәтниң көзлири яшқа толған еди. Тәпсилий әһвални кейин уқтум.

Шөһрәтниң ата-аниси хизмәтчи еди. Шөһрәт туғулғандин кейин, униңға қарайдиған адәм издәп жүргән күнләрниң бирида уларға Сепихан момай учрап қалди. Адәм издәп таза аварә болғачқа, бу момайға чиң йепишти. Бирмунчә вәдиләрни берип, уни өйгә башлап кәлди.

Сепихан момай Шөһрәтни төрт яшқа киргичә бақти. У Шөһрәтниң ата-анисидин һечнәрсә тәләп қилмиди. Бәргинини алди. Момай уларниң тамиғини етип, кир-қатлирини жуюп, балиға шунчә яхши қариған болсиму, бирақ Шөһрәтниң ата-аниси қилған вәдиләрни унтуп қалди. Уларниң балиси билән қилчә чатиғи йоқ еди. Оюн-тамашиларға хатиржәм кетиверәтти.

Шөһрәт төрт яшқа киргән жили улар Сепихан момайни «балиға өзимиз қараймиз» дәп йолға селип қойди. Чүнки балиниң этидин кәчкичә момай биланла болуп кетип, өзлири билән анчә чатиғи болмаслиғи уларни бираз әнсиритип қойған. Шуңа балиниң меһриниң бөлүнүп кетишиниң алдини елиш үчүн бу момайни балдурирақ көздин йоқитишни ойлиған еди.

Иш буниң биланла түгимиди. Момай кәткәндин кейин Шөһрәт “Анам кәни, уни силәр нәгә апириваттиңлар?” дәп жиғлап өйни бешиға кийди. Аниси башта уни пәпиләп бақти. Гәпкә киргүзәлмигәндин кейин терикип деди:

— Һәй, бағәрәз, анаң мана алдиңда турмамду, қанчә анаң бар еди сениң?

— Сән мениң анам әмәс, сән мениң анам әмәс, мени Сепихан анам баққан, – Шөһрәт шундақ дедидә, жүгрәп талаға чиқип кәтти. У там түвидә хелә узақ жиғлап зериккәндин кейин өйгә киргүси кәлмәй, чоң кочини бойлап нәгидү маңди.

— Шөһрәт балам, нәгә маңдиң?

Йәргә қариғинчә йолидики ушшақ ташларни тепип кетиватқан Шөһрәт тонуш авазни аңлап чөчүп қариди. Униң алдида Сепихан ана туратти. Шөһрәт, худди таладин таяқ йәп, өйгә кирип анисини көргәндә етилип жиғлавәткән балидәк өзини Сепихан аниниң бағриға атти.

— Немә болдуң, сени балилар урдиму? – Сепихан ана униң көз яшлирини сүртүветип сориди.

— Яқ ана, апам тиллиди.

— Немишкә тиллиди?

— Һи... һи...

— Ана, сиз бизниң өйгә немишкә бармайсиз? – Шөһрәт анисиз житим балидәк момайға тәлмүрүп қариди.

— Мән кейин баримән, оғлум, – момайму көзигә яш алди.

Әмәлиятта у барматти. Чүнки у Шөһрәтләрниң өйидин қайтип келивататти. Шөһрәтниң аниси, момайниң бундин кейин бу өйгә кәлмәслигини, балини издимәслигини уқтурған еди.

Шөһрәт шу қетимқи учришиштин кейин момайниң турар жайини биливалди. Шуниң биләң у дайим бу егә-чақисиз момайни дайим йоқлап турди. Униң сүйини тошуп, отунини йерип бәрди. Қисқиси, момайниң жирақ-йеқин ишлириниң һәммисиға ярдәмлишип кәлди. Һәтта бирнәччә қетим аписи «базардин бирнәрсә йегин» дәп бәргән пулларға юмшақ йемәкликләрни сетивелип, момайға апирип бәрди. Момайниң «кәлмә» дегинигә у задила унуматти.

Шөһрәт момайниң өйигә барғинини өйдикиләргә задила демәтти. Чүнки бир қетим «Сепихан анамни йолда көрдүм» дәп қойғини үчүнла бирмунчә аһанәт аңлиған еди. Таки Сепихан момай өлүп кәткичә Шөһрәт йоқлашни, униң ишлирини қилип беришни тохтатмиди.

Сепихан момай вапат болған күни Шөһрәт көзлири яш жуқи һалда белиға ақ бағлиған пети өйгә кирип кәлди. Буни көргән Шөһрәтниң ата-аниси һәйран қалди.

— Һой, саңа немә болди. Белиңға немишкә ақ бағлавалдиң? – дәп сориди аниси.

— Сепихан анам түгәп кетипту... – Шөһрәт есәдәп жиғлавәтти. Жүриги жайиға чүшкән Шөһрәтниң аниси балисини жулқушлап, белидики ақни йөшкәч, тил-аһанитини яғдурувәтти.

— Һой, пәйли яман, немәнчә қилип кәттиң у кериға? Анисимиш техи! Сән жувайнимәк мошундақ қилип жүрүп, бир күни бизниң бешимизға чиқисәңғу!

Анисиниң тил-аһанәтлири Шөһрәтниң қулиғиға кирмиди. У жиғлиған пети ичкәрки өйгә кирип кәтти. Кәчлик тамақ йейишкиму көңли унумиди.

Мән Шөһрәтни кочида пат-пат учритип туримән. Хелә бир чағларғичә униң чирайида қандақтубир мәйүслүкниң һөкүм сүрүп турғанлиғини байқидим.

Мунаржан ТОХТАХУН.

ГЕЗИТНИҢ ТӘСИСЧИСИ ҺӘМ НӘШИР ҚИЛҒУЧИСИ: “ҚАЗАҚ ГАЗЕТТЕРІ” ҖАВАПКӘРЛИГИ ЧӘКЛӘНГӘН ЙОЛДАШЛИҒИ

Баш мудир — Муһәррирләр кеңишиниң рәиси
Шәмшидин ПАТТЕЕВ

Уйғур авази
Баш муһәррир Ершат ӘСМӘТОВ

қобулхана 272-87-30, kaz_gazeta@mail.ru.

“Уйғур авази” гезитида елан қилинған материалларниң муәллиплик һоқуқи “Қазақ газеттері” жавапкәрлиги чәкләнгән йолдашлиғиға мәнсүп.

Бизниң адресимиз: 050013, Алмута шәһири, Желтоқсан кочиси, 175-өй, 4-қәвәт.

Телефонлар: қобулхана 261-79-73; 267-39-96

Электрон почтимиз: u_avazi@mail.ru

uyguravazi.kazgazeta.kz

“Уйғур авази” – индекси 65357, жумһурийәтлик жәмийәтлик-сәясий гезит, һәптисигә бир қетим – пәйшәнбә күни чиқиду.
Ройхәткә елиш гуванамиси №17004-Г. Қазақстан Жумһурийити Әхбарат вә коммуникацияләр министрлигиниң Әхбарат комитети тәрипидин 2018-жили 28-март күни берилгән.

Гезит “УЙҒУР АВАЗИ” редакциясиниң компьютер мәркизидә терилди вә сәһипиләнди.
“Дәүір” жумһурийәтлик полиграфиялик нәшрият комплекси ҖЧЙниң басмиханисида бесилди.
Алмута шәһири, Ш.Қалдаяқов кочиси, 17.
Тел: 273-50-53

Гезитимиз сәһипилиридә бесилған мақалилар муәллиплириниң мәвқәси редакция мәвқәси болуп һесапланмайду. Редакциягә кәлгән материаллар егисигә қайтурулмайду вә уларға жавап берилмәйду.
Қолязма қобул қилинмайду. Редакциягә әвәтилгән материаллар компьютерда терилгән болуши шәрт вә үч бәттин ашмаслиғи керәк.

Новәтчи муһәррир Шөһрәт МӘСИМОВ.

4 басма тавақ М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П 1 2 3 4 5 6 7 Буйрутма 1407 Тарилиши 15905 нусха